

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КУХАРСЬКА ДІАНА АНАТОЛІЇВНА

Допускається до захисту:

завідувач кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики,

д.е.н., професор

_____ Лимар В. В.

«_____» _____ 2025 р.

Спеціальність 291. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Магістерська робота

**ФАКТОР МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ
АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Науковий керівник:

Лещенко Л.В., професор кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики,
д.політ.н., професор

Оцінка: ____ / ____ / _____

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:

Гижко А.П., доктор філософії з політ. наук

Вінниця- 2025

Кухарська Д. А. Фактор міжнародних санкцій у протидії російській агресії проти України. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», ОП «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2025.

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню ролі санкцій у загальній стратегії протидії російській агресії. У роботі обґрунтовано теоретичні засади санкцій, встановлено механізми їх запровадження, класифікацію та місце в сучасній системі глобальної безпеки. Проаналізовано еволюцію санкцій проти РФ, їхній вплив на стратегічні сектори, механізми обходу, ефективність у стримуванні агресії та роль України у формуванні санкційної політики.

Ключові слова: російсько-українська війна, санкції, енергетична безпека, Європейський Союз, Російська Федерація.

100 с. Бібліографія: 122 найм.

Kukharska D. A. The factor of international sanctions in countering Russian aggression against Ukraine. Specialty 291 "International relations, public communications and regional studies", EP "International Communications and Mediation in Conflict Resolution". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2025.

The master's thesis is devoted to a comprehensive study of the role of sanctions in the overall strategy of countering Russian aggression. The research substantiates the theoretical foundations of sanctions, establishes the mechanisms of their implementation, their classification, and their place within the modern system of global security. The study analyzes the evolution of sanctions against the Russian Federation, their impact on strategic sectors, circumvention mechanisms, effectiveness in deterring aggression and Ukraine's role in shaping sanctions policy.

Keywords: Russian-Ukrainian war, sanctions, energy security, European Union, Russian Federation.

100 p. Bibliography: 122 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ	7
1.1 Теоретичні підходи до вивчення санкцій як інструменту впливу у міжнародних відносинах.	7
1.2 Характеристика джерельної бази дослідження.	12
1.3 Методологічні та концептуальні засади дослідження.	16
РОЗДІЛ 2 САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ...	21
2.1 Поняття та класифікація санкцій у міжнародному праві та теоретичні підходи до оцінки ефективності санкцій.	21
2.2 Основні механізми запровадження санкцій.	27
2.3 Історичний досвід використання санкцій у врегулюванні конфліктів.....	32
РОЗДІЛ 3 СТАНОВЛЕННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ САНКЦІЙНОГО РЕЖИМУ	42
3.1 Еволюція санкційної політики щодо РФ.	42
3.2 Персональні санкції проти російських олігархів та політичної еліти.....	47
3.3 Роль великих міжнародних корпорацій у санкційному тиску.	50
РОЗДІЛ 4 АНТИСАНКЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РФ	56
4.1 Використання третіх країн для обходу санкцій.	56
4.2 Тіньові фінансові механізми: криптовалюти, паралельний імпорт, торговельні посередники.	60
4.3 Проблеми контролю та правозастосування санкційної політики.	64
РОЗДІЛ 5 ЕФЕКТИВНІСТЬ САНКЦІЙ В СИСТЕМІ СТРИМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	69
5.1 Вплив санкцій на прийняття рішень керівництвом РФ.	69
5.2 Кореляція між економічним тиском і військовими можливостями РФ.....	73
5.3 Досвід України у здійсненні санкційної політики на міжнародному рівні.....	78
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	87

ВСТУП

У ХХІ столітті міжнародні санкції перетворилися на один із ключових інструментів впливу у системі глобальної безпеки та дипломатії. Значне зростання кількості регіональних конфліктів, поглиблення геополітичних протиріч, посилення авторитарних режимів та порушення норм міжнародного права зумовили необхідність застосування комплексних економічних, фінансових і політичних обмежень як альтернативи прямому військовому втручання. Санкційна політика сьогодні є важливим елементом міжнародного врегулювання, механізмом захисту демократичних цінностей та засобом стримування агресії.

Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у 2022 році, стала ключовим викликом європейській та міжнародній безпеці з часів завершення холодної війни. Саме санкції стали однією з ключових відповідей міжнародної спільноти на системне руйнування Росією основоположних принципів міжнародного права. Заходи, які застосували США, Європейський Союз, Велика Британія, країни G7 та інші партнери, спрямовані на обмеження доступу Російської Федерації до фінансових ринків, технологій, енергоносіїв та ресурсів, необхідних для ведення війни.

У цих умовах санкції набули не лише карального, а й стратегічного значення, перетворившись на довгостроковий механізм тиску, що впливає на економічну стійкість РФ, здатність її військово-промислового комплексу функціонувати, а також на політичну поведінку керівництва держави. Водночас ефективність санкцій неможливо оцінити без аналізу способів їхнього обходу, ролі третіх країн, тіньових схем імпорту та експорту, а також динаміки адаптації російської економіки до зовнішнього тиску.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу санкційної політики Заходу проти Російської Федерації, оцінки її ефективності у стримуванні агресії та впливу на економічні, політичні й

військові можливості РФ. У контексті затяжної війни, яка триває понад десять років, питання посилення санкцій, усунення прогалин у їхньому застосуванні та формування нової архітектури санкційної безпеки набувають особливого значення. Для України, як держави, що стала безпосереднім об'єктом російської агресії, дослідження санкційної політики є важливим як у науковому, так і в практичному вимірах — від оцінки міжнародної підтримки до формування власної ролі у санкційній дипломатії.

Об'єктом дослідження є протидія російській агресії проти України.

Предметом дослідження виступає санкційна політика Заходу щодо РФ.

Метою дослідження є визначення ролі санкцій в загальній стратегії протидії російській агресії.

Для реалізації поставленої мети визначено такі **основні завдання**:

1. Окреслити теоретичні підходи до вивчення санкцій як інструменту міжнародного впливу.
2. Встановити механізми та правові засади запровадження санкцій у міжнародних відносинах, їхню класифікацію.
3. Розкрити становлення та еволюцію санкційної політики щодо Росії.
4. З'ясувати роль міжнародних інституцій у формуванні та реалізації санкційного тиску.
5. Розкрити механізми обходу санкцій Російською Федерацією.
6. Визначити ефективність санкцій у стримуванні російської агресії.
7. З'ясувати роль України у формуванні та здійсненні санкційної політики Заходу.

Хронологічні рамки дослідження — з 2014 р. до тепер. Нижня межа дослідження обумовлена початком агресії щодо України. Верхньою межею дослідження є поточний стан розвитку подій російсько-української війни.

Наукова новизна роботи полягає у систематизації порівняння санкційних обмежень, запроваджених проти РФ у два ключові періоди — після 2014 та 2022 років; оцінки їхньої реальної ефективності у зміні

політичної поведінки Російської Федерації; дослідженні адаптивних стратегій Росії; визначенні ролі України у формуванні санкційної політики.

Науково-практична значущість дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження у подальших наукових роботах з міжнародної безпеки, санкційної політики, економічної дипломатії, а також у розробці рекомендацій для удосконалення санкційного тиску на РФ.

Апробація результатів дослідження здійснена у формі участі у науковій конференції та публікації тез:

- Kukharska D. «Sanctions as an influence tool in International relations». 9-th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences” (30 April 2025): [Book of Abstracts] / Ed. board V.I. Kalinichenko (Ed. in Chief) et al. Vinnytsia: Vasyl’ Stus DonNU, 2025. P. 33-37.

Структура та загальний обсяг роботи: робота складається зі вступу, 5 змістовних розділів, 15 підрозділів, висновків, списку джерел і літератури. Загальний обсяг – 100 с., з яких основного тексту – 86 с.

РОЗДІЛ 1

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення санкцій як інструменту впливу у міжнародних відносинах

Існує декілька концептуальних підходів, що використовуються для дослідження санкцій як інструменту міжнародного впливу через інтерпретацію механізму їх дії, ефективності та ролі у системі глобальної безпеки. Завдяки проведеному аналізу наукової літератури вдалося виокремити чотири основні теоретичні концепції, на яких базуються дослідження санкцій, природа санкційного впливу та умови його результативності: раціоналістський підхід, конструктський підхід, інституційна теорія санкцій та комплексний підхід.

За раціоналістським підходом (rational actor model), санкцій розглядаються крізь призму економічної логіки та раціонального вибору акторів міжнародних відносин. Згідно з раціоналістською парадигмою, суб'єкт, що опинився під дією санкцій, реагуватиме на них лише в тому випадку, якщо витрати, викликані санкціями, перевищуватимуть вигоди, отримані внаслідок невиконання вимог санкціонуючої сторони [16, с. 21]. Представники концепції, зокрема Річард Нефью у своїй книзі «The Art of Sanctions: A View from the Field» [78] підкреслюють, що ефективність санкцій можна визначити завдяки здатності забезпечити достатньо сильний тиск (політичний, економічний, соціальний тощо), який передбачає дотримання чіткого шляху до переговорів і змін у поведінці.

Перевагою раціоналістського підходу є його прикладна визначеність та можливість кількісного моделювання: завдяки його використанню у дослідників є можливість проводити вимірювання економічних втрат, прогнозування поведінкових змін та оцінювання співвідношення можливих вигод та витрат для держави, на яку накладаються санкції. Водночас, критики вказують на суттєві обмеження підходу: суб'єктивне поняття раціональності;

фактори, які можуть перешкоджати раціональному прийняттю рішень (наприклад, спрощення поведінки суб'єктів, ігнорування внутрішньополітичних чинників, культурного контексту і т.д.) [16, с. 21]. У авторитарних режимах, де присутня висока централізованість влади, раціональний вибір може підпорядковуватися політичній доктрині або особистим інтересам керуючих осіб замість економічної доцільності, що робить прогнози, які базуються на раціональній концепції, менш надійними.

Послідовники конструктивістського підходу наголошують на ролі норм, сприйняття, ідентичності та умовному характері санкцій у сфері міжнародної політики. На відміну від раціоналістської теорії, за конструктивістським підходом ефективність санкцій може вимірюватися не лише за матеріальними витратами, а й через формування негативного іміджу держави-об'єкта, її міжнародної ізоляції або трансформації міжнародних нормативних правил [67]. У дослідженні, що опубліковане на платформі Lexiconology, зазначено, що «санкції сприймаються як засіб впливу на 'соціальну реальність' суб'єкта, а не тільки як економічне чи політичне покарання» [67]. Конструктивістська теорія дає змогу пояснити, за яких обставин окремі режими ігнорують матеріальні стимули, натомість легітимізуючи себе через протиставлення себе державам, що накладають санкції, а не через прагнення інтегруватися чи трансформуватися.

Аргументом на користь конструктивістського підходу є врахування його послідовниками культурних, ідеологічних та нормативних чинників, на яких часто базується реакція держав на тиск ззовні. Прихильники підходу наголошують, що у деяких випадках у державах-об'єктах санкцій може посилюватися внутрішня консолідація, якщо їх сприйматимуть як вплив зовнішніх ворогів [41; 42]. Аргументом проти застосування конструктивістської теорії у дослідженні санкцій є складність у прикладному застосуванні та створенні чітких прогнозних поділей, що робить підхід більш описовим, ніж пояснювальним.

За інституційною теорією санкцій (institutional theory of sanctions), санкції є однією із складових міжнародних інституцій, норм і правил, за якими регулюється поведінка держав на міжнародній арені. Прихильники теорії підкреслюють, що на успішність застосування санкцій впливає рівень міжнародної кооперації, чітко сформована нормативна база, злагодженість серед держав-ініціаторів та забезпеченість виконання санкціонованих заходів. [102, с. 29–30]. На думку Фархата Конаїна Шуджахі, Ахмеда Саїда Мінхаса та Айли Аріж «оцінювання ступеню санкцій за цим підходом може продемонструвати, як навіть ефективно сформований санкційний режим може зазнати невдачі, якщо відсутня спільна політична воля, механізми моніторингу чи можливість впливу на обхідні шляхи навколо санкцій» [102, с. 29–30].

За цим підходом, особлива роль у процесах координації санкційного режиму та забезпеченні контролю за дотриманням накладених обмежень належить міжнародним організаціям (ООН, ЄС, G7) [95, с. 8]. Методологічною перевагою інституційної теорії санкцій є її зосередженість на практичних аспектах впровадження санкційного тиску: процедурному забезпеченні, моніторингових механізмах, кооржинації між державами-ініціаторами та інституційних можливостях. Підхід дає відповідь на питання, чому навіть масштабні за впливом санкції в окремих випадках виявляються неефективними у випадку неузгодженості серед держав-ініціаторів або обмежених дієвості контрольних інструментів. Однак, критики зазначають, о теорія певним чином ігнорує внутрішні характеристики держави-об'єкта, її можливості адаптуватися до певних санкційних механізмів та чинники, що можуть визначати реакцію на тиск ззовні.

Комплексний (інтегрований) підхід виник як поєднання попередніх підходів у відповідь на їх обмеження. На думку його послідовників, на ефективність санкцій одночасно впливає матеріальна складова (економічні та фінансові аспекти), нормативно-інституційні умови та соціально-психологічні чинники [30]. Хосе Каetano, Аурора Галего та Антоніу Калейру у проведеному дослідженні стверджують, що "успішність санкцій збільшується за умов

високої міжнародної кооперації та низької внутрішньодержавної єдності у режимі у держави-об'єкта" [30]. Завдяки цьому усвідомленню з'являється можливість проведення комплексного аналізу сучасних режимів санкцій і формування висновків як про можливості застосування санкцій, так і про їхні обмеження.

Перевага комплексного підходу проявляється у його можливості враховувати велику кількість чинників, які впливають на ефективність а обмеженість санкційних режимів. Прихильники теорії визнають, що економічний вплив ,нормативна та інституційна координація, а також внутрішня можливість режиму адаптуватися до викликів діють у тісній взаємодії між собою, що дозволяє сформулювати більш реалістичну картину санкційної політики в цілому. Однак, слабкістю цього підходу є складність його реалізації, адже для ефективного застосування необхідно застосовувати різні методи дослідження (економічне, інституційне та соціологічне дослідження), внаслідок чого формулювання чітких теоретичних гіпотез значно ускладнюється.

У контексті дослідження санкцій як інструменту впливу проти Російської Федерації найбільш ефективним видається комплексний підхід, так як саме він забезпечує можливість одночасно враховувати різнопланові чинники: економічні наслідки обмеження (скорочення ВВП, обмеження доступу до критичних технологій, зниження доходів від експорту), інституційні виклики (можливість обходу санкцій за рахунок залучення третіх країн, недостатня єдність між державами-ініціаторами), ідеологічні аспекти (самедентифікація та легітимізація режиму через протиставлення державам-ініціаторам), а також соціально-політичні аспекти (розробка стратегій адаптації до зовнішнього тиску, пропаганда). Саме складові аспекти даного підходу стануть основою для проведення аналізу, оскільки він є найбільш відповідним багатовимірній природі та складності санкційної політики в умовах сучасних глобалізованих зв'язків, дозволяючи забезпечити цілісний погляд на досліджуваний феномен.

Найбільш дискусійним питанням є реальна результативність санкцій у зміні політичної поведінки Російської Федерації. Якщо економічний аспект ефективності санкцій досить легко можна прослідкувати (падіння ВВП, зниження рівня експорту, технологічні обмеження), то вплив санкційної політики на прийняття стратегічних рішень керівництвом РФ потребує глибокого аналізу.

Наступним аспектом, який потребує додаткового дослідження, є визначення механізмів обходу санкцій, зокрема через треті країни та тіньові фінансові мережі. Аналітичні центри в окремих звітах фіксують факти невиконання санкційних норм, бракує комплексного дослідження ролі окремих країн, таких як Китай, Індія, Туреччина та ОАК у зниженні рівня санкційного тиску на Російську Федерацію для виявлення прогалин у системі санкцій.

Недостатня систематизація порівняння санкційних обмежень запроваджених після 2014 р. та 2022 р. значно звужує можливість оцінювання ефективності санкційної політики проти Російської Федерації. На даний момент наукова література містить здебільшого або аналіз санкцій від 2014 року, або пакети 2022 року, проте їх еволюція, нарощування тиску та трансформація інструментів впливу у відповідь на адаптацію вивчена недостатньо. Потрібен детальний порівняльний аналіз санкційних обмежень в економічному, енергетичному, військовому вимірах, а також дослідження ефективності персональних санкцій.

Важливим аспектом у сучасному науковому та політичному середовищі, що потребує подальшого вивчення, є розуміння ролі України як держави-жертви у формуванні санкційних обмежень. Традиційно держави-жертви мали досить обмежений вплив на ухвалення рішень щодо санкційних режимів, проте приклад України демонструє унікальний випадок участі України у координації санкцій через дипломатичні ініціативи, експертні платформи тощо.

Отже, попри значний обсяг та різноманітність наукової літератури, окремі питання залишаються дискусійними або ж недостатньо дослідженими для формулювання чітких висновків щодо проблеми.

1.2. Характеристика джерельної бази дослідження

Мета та визначені завдання дослідження обумовлюють підбір різноманітної та багатовимірної джерельної бази, яка відображає глобальний характер досліджуваної проблеми та множинність акторів, що беруть участь у запровадженні, виконанні та обході санкційних обмежень. Джерела систематизовані за типологічними групами, завдяки чому визначається їх репрезентативність, емпірична достовірність та аналітична ефективність для відповіді на питання, що виникають в ході дослідження.

Найбільш репрезентативною групою джерел є документи і матеріали міжнародних організацій, так як саме вони формують правові засади, механізми встановлення та моніторингу за виконанням санкцій. До групи входять резолюції Ради Безпеки ООН щодо санкційних режимів, запроваджених проти Ірину, Північної Кореї та ряду інших держав. Вивчення даних матеріалів дозволяє провести порівняльний аналіз механізмів запровадження санкцій та формулювання висновки щодо їх практичного значення [97; 112]. Одними із найважливіших матеріалів даної групи є документи Європейського Союзу, зокрема Регламент Ради ЄС №833/2014 від 31 липня 2014 року, що стосується обмежувальних заходів, запроваджених проти Російської Федерації у зв'язку із її діями, спрямованими на дестабілізації ситуації в Україні [90], а також внесені до нього доповнення, завдяки яким можна прослідкувати розвиток санкційної політики ЄС. Інформацію, що стосується процедур прийняття рішень, координацію між державами та механізми впровадження санкційної політики надають документи Європейської служби зовнішньої діяльності (EEAS) [105]. Матеріали G7, зокрема рекомендації щодо моніторингу за виконанням санкцій та контролю за експортом [53], вказують на координаційну роль економічних

лідерів світу у створенні глобалої санкційної політики. При дослідженні даної проблеми важливим було вивчення бази даних ООН щодо санкцій (UN Sanctions App) [112], де знаходиться систематизована інформація щодо типів санкцій, їхні цілі та інструменти реалізації. Матеріали бази даних є незамінними при проведенні аналізу правових норм механізмів впровадження санкцій, адже вони мають високий рівень достовірності.

Наступною групою джерел є двосторонні та багатосторонні міжнародні угоди, однак у контексті впровадження санкційної політики вона є досить обмеженою. Це зумовлено механізмом впровадження санкцій, що здебільшого застосовуються як односторонні або багатосторонні обмежувальні заходи, а договірні зобов'язання досить рідко використовуються при формуванні санкційної політики. Проте, підписання координаційних угод між державами-ініціаторами щодо спільного застосування санкційного пакету мають важливе значення. Яскравим прикладом є Спільний всеосяжний план дій (JCPOA), що вступив у дію від 2015 року в контексті ядерної програми Ірану [47; 60], де показана еволюція зняття санкцій у відповідь на виконання зобов'язань. Документ не стосується Росії безпосередньо, проте він демонструє важливу інформацію для розуміння санкційної політики, умов, за яких можлива її відміна, та етапи на шляху до компромісу.

Важливою групою наукової бази також є документи і матеріали органів влади окремих країн, оскільки значна частина санкційних режимів впроваджується саме національними урядами держав. Показовими є матеріали Управління контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США (OFAC), де публікуються санкційні списки, звіти про дотримання обмежень тощо [83]. Також законодавчі норми та акти США окреслюють правові рамки, в межах яких втілюється санкційна політика уряду [83]. Практична інформація про контроль за виконанням санкційних обмежень міститься і в документах уряду Великої Британії, зокрема у керівництві для бізнесу щодо протидії обходу санкцій проти Російської Федерації [56; 66]. Важливими матеріалами в контексті досліджуваної проблеми є також матеріали Офісу Президента

України (звернення, заяви, офіційні документи) [61], які демонструють активну участь України у формуванні міжнародних санкційних режимів та вказують на їх результати. Документи Російської Федерації, зокрема Постанова Уряду №785 від 4 серпня 2015 року «Про Урядову комісію з імпортозаміщення» [9], також є цінними матеріалами для розуміння адаптивної стратегії російської економіки до зовнішнього тиску. Дані матеріали мають офіційний статус і нормативну силу, тому є достовірними джерелами інформації про санкційну політику.

Ключовою групою джерел, що використовуються при оцінюванні ефективності застосування санкцій є статистичні матеріали і матеріали соціологічних досліджень. До групи входить статистика Центру досліджень енергетики та чистого повітря (CREA), де міститься важлива інформація про обсяги російського експорту в динаміці після накладеного ембарго [65]. Не менш важливими є дані Центрального банку Російської Федерації щодо резервів валюти, рівня інфляції і решти інших показників, за якими можна кількісно проаналізувати рівень впливу санкцій на економіку Російської Федерації [18]. Матеріали KSE Institute, що стосуються впливу застосованої санкційної політики на енергетичний сектор Російської Федерації [65] є основою для визначення рівня результативності накладених обмежень на окремі сектори. Також звіти від RazomWeStand, де містяться дані соціологічних досліджень щодо сприйняття українцями рівня ефективності санкцій. За результатами одного із таких досліджень 68% респондентів не вважають їх ефективними [24], що показує значний розрив між очікуваними результатами та реальним економічним тиском. Отже, джерела цієї групи становлять емпіричну базу дослідження і дозволяють верифікувати гіпотези щодо ефективності санкцій.

Наступною групою джерел є документи політичних партій і громадських організацій, однак їх кількість є обмеженою, так як в основному питанням санкцій опікуються державні органи та міжнародні організації. Проте, при проведенні аналізу було використано матеріали експертних груп та

аналітичних центрів, які функціонують за типом громадських організацій. До прикладу, у звітних матеріалах Міжнародної робочої групи з питань санкцій Єрмака-МакФола [58], де об'єднані висновки експертів з України та Америки, містяться точні рекомендації щодо можливостей посилення санкцій проти Російської Федерації. У документі "Strengthening Sanctions Against the Russian Federation" [113] представлено набір заходів, що спрямовані на зниження енергетичного експорту Російської Федерації та конфіскацію заморожених активів. Отже, матеріали даної групи джерел демонструють, яким чином громадські організації та експертні групи можуть впливати на політику держави, забезпечуючи порядок денний для обговорення санкційної політики.

У виступах, публікаціях провідних державних політичних діячів міститься важлива інформація, що стосується стратегічних пріоритетів та пояснення рішень щодо санкцій. Одними із найважливіших матеріалів у цій групі є виступи Президента України Володимира Зеленського, особливо звернення до міжнародних партнерів, де часто зустрічаються заклики до посилення санкційної політики проти Російської Федерації [61]. У публікаціях колишнього посла США у Росії та співголови експертної групи з питань санкційної політики Майкла Макфола містяться поради щодо стратегії санкційного тиску з боку американських експертів [58]. Заяви та публічні виступи представників Європейської Комісії та Європейської служби зовнішньої діяльності демонструють позицію ЄС щодо впливу України на формування стратегії санкційного тиску [39]. Завдяки залученню матеріалів із даної групи вдалося проаналізувати публічну репрезентацію санкційних рішень та їх політичну еволюцію.

Цінним матеріалом із наступної групи джерел – документів особового походження – є публікація Річарда Нефью "The Art of Sanctions: A View from the Field" [78], яка містить в собі інформацію про особистий досвід автора у формуванні та виконанні санкційних режимів США щодо Ірану. У роботі викладена унікальна інформація щодо практичних аспектів розробки, втілення та спостереження за виконанням санкцій з позиції безпосереднього учасника.

Надалі очікується поява великої кількості мемуарів політиків, експертів, дипломатів, що були залучені до процесу формування та впровадження санкційної політики проти Російської Федерації, що стануть надійними джерелами інформації.

Важливу роль у забезпеченні інтерпретації санкційних подій та їх публічному висвітленні відіграють періодичні видання, зокрема міжнародні. При проведенні дослідження автор неодноразово звертався до матеріалів провідних міжнародних медіа, зокрема Financial Times, де систематично публікується інформація про наслідки запровадження санкцій, механізми їх обходу і т.д. [50; 99]. Цікаві аналітичні матеріали, що стосуються політичних аспектів встановлення санкцій публікуються у виданні Politico [77], а інформацію щодо позиції України у санкційних питаннях висвітлено у Українській правді [8]. Завдяки вивченню періодичних видань вдалося прослідкувати зміни у публічних дискусіях про санкційні механізми та динаміку медійного висвітлення даної проблематики протягом 2014-2025 років.

Загалом, джерельна база є досить різноманітною та репрезентативною, а також має високу достовірність. Використання документів міжнародних організацій, національних урядів, залучення статистичних матеріалів, заяв політичних діячів та медійних матеріалів допомогло здійснити комплексний аналіз механізму запровадження, виконання та обходу санкцій проти Російської Федерації та дослідити її ефективність. Однак, були виявлені і певні обмеження зібраної джерельної бази: відсутність важливих російських документів через їх засекреченість (інформація про обсяги тіньової торгівлі для обходу санкцій) та іноді декларативних характер.

1.3. Методологічні та концептуальні засади дослідження

Воснові проведеного дослідження політики запровадження санкцій проти Російської Федерації лежить комплексний підхід, що комбінує політичний, економічний, правовий, соціальний виміри аналізу. Дана стратегія

була обрана внаслідок розуміння певної обмеженості інших підходів. Обрана стратегія дозволяє аналізувати санкційні механізми на різних рівнях: макроекономічному (оцінка динаміки ВВП, обсяг валютних резервів тощо), інституційному (механізми встановлення санкцій), політичному (координація дій між міжнародними акторами), соціальному (внутрішня консолідація під дією санкцій, реакція населення тощо). Поєднання при дослідженні трьох теоретичних підходів (раціоналістської, конструктивістської, інституційної теорії санкцій) дозволяє звести обмеження до мінімуму та взяти до уваги множинність факторів, що впливають на ефективність санкцій.

Відповідно до поставленої мети дослідження було застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів для дотримання системності та об'єктивності в ході роботи.

Завдяки застосуванню порівняльно-історичного методу було виявлено динаміку зміни санкційних режимів проти Російської Федерації у двох ключових періодах: після 2014 та після 2022 років. Також в межах цього методу було проведено порівняльний аналіз кейсу Російської Федерації та історичних прикладів запроваджених санкційних режимів проти Ірану, Північної Кореї та ПАР, завдяки чому було виявлено набір певних закономірностей, що розначають рівень успішності санкційної політики у різних політичних контекстах.

Метод інституційного аналізу дозволяє дослідити процедуру та механізм запровадження санкційних механізмів як міжнародними організаціями, такими як ЄС, ООН, так і національними урядами держав (Велика Британія, США). Даний метод допомагає проаналізувати рівень узгодженості дій між акторами та виявити проблемні моменти в реалізації санкційної політики.

Системний аналіз було використано для оцінки санкцій як системи взаємопов'язаних складових, зокрема правових норм, економічних засобів регулювання, інституційної системи, адаптивних механізмів держави-об'єкта. Також метод дозволяє прослідкувати системні зв'язки між різними

санкційними пакетами та їхнім впливом на економіку та політику Російської Федерації.

Завдяки використанню методу case-study (кейс-аналіз) було детально досліджено конкретні механізми обходу санкцій через залучення третіх країн (Туреччини, Китаю, Індії тощо), тіньових фінансових схем та адаптивних стратегій. Загалом, завдяки методу досягнуто розуміння впровадження санкційної політики на практиці та її обмежень.

Статистичний метод використовується для дослідження кількісних показників впливу санкційних режимів, як от динаміка обсягів експорту енергоносіїв, інфляція, запаси валютних резервів, та ряду інших макроекономічних показників. Також, огляд офіційної статистики, що надають міжнародні організації (наприклад, Світовий банк) та національні джерела дозволяє сформулювати емпіричнодостовірні гіпотези щодо економічних аспектів впливу санкцій.

Дослідження за методом контент-аналізу, проведене для вивчення офіційних документів, що стосуються санкційної політики (матеріали міжнародних організацій, резолюції, санкційні списки тощо) дозволяє прослідкувати зміни у санкційній політиці та виявити динаміки політичного дискурсу.

Емпіричну основу дослідження становлять: офіційні документи міжнародних організацій (резолюції Ради Безпеки ООН, звіти G7); законодавчі документи держав-ініціаторів санкцій (ЄС, США); статистичні дані (Світовий банк, CREA); матеріали аналітичних центрів та експертних груп (Міжнародна робоча група Єрмака-МакФола, Atlantic Council); публікації у провідних міжнародних медіа (Financial Times, Politico, Foreign Policy); публічні виступи та заяви політичних лідерів.

Під час проведення дослідження було виявлено ряд об'єктивних обмежень: по-перше, обмежений доступ до засекречених документів Російської Федерації, зокрема про механізми обходу санкцій, що ускладнює аналіз ефективності окремих санкційних обмежень; по-друге, через постійні

зміни та доповнення у встановленому санкційному механізмі важко сформулювати чіткі висновки щодо його ефективності. Однак, завдяки використанню джерел із різних категорій, а також багатовимірних методів дослідження вплив обмежень було мінімізовано для досягнення надійних результатів.

Отже, завдяки проведеному дослідженню теоретичних підходів, джерельної бази та методології дослідження сформульовані наступні висновки щодо наукової оригінальності та актуальності даної роботи. По-перше, для проведення дослідження санкцій варто використовувати комплексний підхід, де поєднані економічні, нормативні та інституційні виміри, адже лише в такому випадку буде враховано багатовимірність санкційної політики як явища та множинність аспектів, які впливають на її результативність. По-друге, завдяки різноманітності застосованих методів вдалося забезпечити емпіричну верифікацію гіпотез, розуміння механізмів функціонування санкційних обмежень (економічних, політичних, інституційних).

Оригінальність даної роботи полягає у кількох аспектах: по-перше, у роботі вперше проведений комплексний аналіз санкційної політики проти Росії, де досліджено активну роль України у формування глобальної санкційної політики. Отже, дослідження робить великий внесок у розуміння трансформації та еволюції ролі держав-жертв агресії від пасивного бенефіціара міжнародної підтримки до активного суб'єкта сучасних міжнародних відносин.

По-друге, робота усуває значущу прогалину у дослідженні ефективності санкцій та механізмів уникнення або зниження санкційного тиску завдяки адаптації російської економіки до нових викликів, залученню третіх країн для нівелювання обмежень. Завдяки розумінню адаптивних стратегій Російської Федерації буде можливість підвищити рівень ефективності санкцій через блокування шляхів їх обходу.

По-третє, у дослідженні виконано критичний аналіз співвідношення між економічним тиском санкційної політики та політичними пішеннями

керівництва Російської Федерації, розширюючи рамки спрощених інтерпретацій “провалу” та “успішності” санкцій та вказуючи на багатовимірність та складність впливу санкцій на державу-об’єкт.

Отже, у даній роботі окрім систематизації наявних знань про санкційну політику проти Російської Федерації, також сформульовано нові дослідницькі питання, запропоновано оригінальну методологію їх дослідження та надано емпірично обґрунтовані висновки щодо результативності санкцій як інструменту міжнародного тиску на агресора у контексті російсько-української війни.

РОЗДІЛ 2

САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

2.1. Поняття та класифікація санкцій у міжнародному праві та теоретичні підходи до оцінки ефективності санкцій

У сучасній системі міжнародних відносин санкції посідають особливе місце як інструмент впливу на поведінку держав, недержавних акторів чи окремих осіб, дії яких розглядаються як такі, що порушують норми міжнародного права або становлять загрозу міжнародному миру й безпеці. У контексті зростання кількості конфліктів, ескалації геополітичних суперечностей і посилення ролі міжнародних організацій санкційна політика перетворилася на один із ключових механізмів регулювання міжнародної системи. Її застосування відображає прагнення міжнародної спільноти до забезпечення колективної безпеки, водночас актуалізуючи питання про межі правомірності, ефективності та доцільності використання таких заходів. Санкції поєднують політичний, економічний та правовий вплив. Вони виступають компромісом між дипломатією та воєнним примусом. Для належного розуміння сутності цього явища необхідним є аналіз його правової природи, різновидів та критеріїв оцінки результативності санкцій як інструменту міжнародної політики.

Вивчення феномену санкцій актуалізовано у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації проти України, розпочатим у лютому 2022 року. Ця подія стала одним із найбільших викликів сучасному міжнародному порядку та продемонструвала, що санкційний тиск може виступати не лише реакцією на порушення норм міжнародного права, а й інструментом системного стримування агресора. Безпрецедентна за масштабами санкційна політика, запроваджена державами Європейського Союзу, США, Великою Британією, Канадою та низкою інших країн, виявила необхідність глибшого теоретичного осмислення ефективності таких заходів у сучасних умовах. Вона

також поставила перед науковою спільнотою питання про межі застосування економічного примусу, його вплив на міжнародну безпеку, світову економіку та дотримання принципів міжнародного права. Таким чином, вивчення природи та класифікації санкцій набуває не лише теоретичного, а й практичного значення для розуміння тенденцій трансформації системи міжнародних відносин у XXI столітті.

У міжнародному праві поняття «санкції» трактується по-різному залежно від підходу дослідників і практиків. У широкому розумінні санкції розглядаються як форма примусового впливу на державу або іншого суб'єкта міжнародного права з метою спонукання до виконання міжнародно-правових зобов'язань чи припинення неправомірної поведінки. Як зазначається у працях вітчизняних дослідників, найпоширенішим визначенням санкції, посиляючись на документи ООН, є таке, що визначає їх «інституційними чи державними примусовими заходами, вжитими з метою змусити іншу державу до зміни її політики» [5, с. 157–160]. Інші уточнюють той факт, що санкції це «правові заходи негайного реагування на порушення різних прав ... які є тимчасовими, застосовуються переважно шляхом примусових заходів» [59, с. 73]. Тобто, шлях примусу не обов'язково є стратегією.

У вузькому підході термін «санкції» вживається для позначення колективних примусових заходів, які застосовуються міжнародними органами, насамперед Радою Безпеки ООН відповідно до Глави VII Статуту ООН, з метою підтримання або відновлення міжнародного миру й безпеки. У цьому контексті, наприклад, в межах ПАРЄ наголошується, що в сучасному міжнародному правопорядку «поняття “санкції” використовується саме для заходів, що вживаються Організацією Об'єднаних Націй відповідно до Розділу VII Статуту Організації Об'єднаних Націй для підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки» [62].

Водночас у практичній площині санкції зазвичай описуються як широка сукупність економічних, фінансових, дипломатичних чи інших заходів, які застосовуються державою, групою держав або міжнародною організацією

проти суб'єкта, дії яких вважаються такими, що порушують норми міжнародного права або становлять порушення міжнародного порядку. У цьому значенні підтримується, що «санкції є частиною заходів, дозволених міжнародним правом для врегулювання спорів між державами... Вони можуть бути застосовані однією державою проти іншої (односторонні санкції) або групою держав у рамках міжнародної організації, такої як Організація Об'єднаних Націй (колективні санкції)» [96].

Отже, у міжнародно-правовій науці сформувалися два основні підходи до розуміння санкцій – широкий, який охоплює будь-які заходи примусового характеру, у тому числі односторонні, та вузький, який обмежує це поняття санкціями, що застосовуються міжнародними організаціями для підтримання миру й безпеки. Обидва підходи мають практичне значення для аналізу сучасної санкційної політики та визначення її ефективності в системі міжнародних відносин.

У міжнародному праві санкції класифікують за різними критеріями, проте одним із найпоширеніших підходів є поділ їх за характером впливу та сферою застосування. Відповідно до інформації, представленої на базі даних щодо санкцій ООН «UN Sanctions App», виділяють кілька основних типів санкцій, які застосовуються Радою Безпеки ООН та іншими міжнародними структурами. Одним із найпоширеніших видів є фінансові або банківські санкції, що передбачають заморожування активів, заборону на здійснення фінансових операцій, обмеження доступу до міжнародних платіжних систем або припинення діяльності банківських установ, пов'язаних із суб'єктом санкцій. Такі заходи мають на меті позбавити державу чи організацію фінансових ресурсів, необхідних для продовження незаконної діяльності чи агресії. Іншим важливим видом санкцій є товарні та торговельні обмеження, які стосуються заборони експорту або імпорту певних категорій товарів – від розкішних виробів до стратегічних ресурсів, таких як нафта, газ, метали чи деревина. Подібні заходи використовуються для економічного тиску на державу-порушника з метою зміни її поведінки на міжнародній арені [112].

Окрему категорію становлять військові санкції, або ембарго на постачання озброєнь, військової техніки та подвійних технологій. Вони спрямовані на обмеження можливостей держави чи недержавного суб'єкта вести бойові дії чи посилювати власний військовий потенціал. До них часто додаються дипломатичні санкції, що передбачають скорочення або призупинення дипломатичних контактів, відмову у візитах, відкликанні дипломатичних представництв чи виключенні з міжнародних організацій. Санкції щодо подорожей або в'їзду, як правило, застосовуються індивідуально – до осіб, відповідальних за порушення міжнародного права чи участь у конфліктах. Такі заходи передбачають заборону в'їзду, анулювання віз чи обмеження пересування за кордоном. Певне місце у системі міжнародних санкцій посідають і транспортні обмеження, що полягають у забороні використання суден, літаків або транспортних коридорів, а також у блокуванні портів чи аеропортів для конкретних держав або компаній [112].

Отже, класифікація санкцій у міжнародному праві охоплює фінансові, торговельні, військові, дипломатичні, транспортні та індивідуальні обмеження [112]. Їх поєднання залежить від характеру порушення міжнародного права, ступеня загрози міжнародному миру та цілей, яких прагнуть досягти суб'єкти, що ініціюють санкційний режим. Відповідно від того, чи ці санкції затверджені Радою Безпеки ООН, чи ні, буде також відрізнятися їх характер. Санкції, що не затверджені Організація Об'єднаних Націй (ООН) через рішення її Ради Безпеки ООН, називаються «унілатеральні санкції». Наприклад, у документі ООН зазначається: «Unilateral sanctions – заходи, вжиті державою або групою держав без авторизації Ради Безпеки ООН, незалежно від їхньої правомірності чи неправомірності» [71].

Інша класифікація базується на охопленні дій і обсязі: тут розрізняють повномасштабні санкції («comprehensive sanctions»), що охоплюють практично весь спектр торгівлі, фінансів і комунікацій із державою-об'єктом та вибіркові санкції («selective sanctions»), що поділяються на персональні

санкції (проти окремих фізичних осіб) та секторні санкції (які спрямовані на окремі галузі економіки чи конкретні компанії) та [83].

Ще один підхід до класифікації пов'язаний із характером адресата санкцій: тут виділяють індивідуальні чи таргетовані санкції («targeted sanctions»), орієнтовані на конкретних осіб, компанії або групи, і універсальні чи загальні санкції («blanket sanctions» / «comprehensive sanctions»), які застосовуються до держави як такої [92].

У міжнародно-правовій теорії також використовується класифікація санкцій за характером впливу, тобто за тим, чи мають вони каральну або стимулюючу спрямованість. У цьому контексті дослідники розрізняють так звані негативні санкції, спрямовані на покарання або стримування держави-порушниці, та позитивні санкції, які полягають у наданні певних переваг або знятті обмежень у разі виконання міжнародно-правових зобов'язань. Такий підхід вказує на те, що санкції можуть мати не лише репресивний, а й мотиваційний характер, стимулюючи держави до дотримання міжнародних норм і принципів [55].

Крім того, санкції класифікують за способом реалізації примусу. У цьому випадку розрізняють економічні санкції, що включають торговельні, фінансові й інвестиційні обмеження; політичні санкції, пов'язані з розривом дипломатичних відносин або виключенням із міжнародних організацій; інформаційні санкції, спрямовані на протидію пропаганді та дезінформації; а також гуманітарні санкції, що застосовуються для захисту прав людини чи запобігання геноциду. Така багатовимірна класифікація дозволяє глибше зрозуміти, що санкції є не лише інструментом покарання, а й комплексним механізмом регулювання поведінки суб'єктів міжнародного права залежно від політичного, економічного й гуманітарного контексту [55].

У наукових дискусіях щодо оцінки ефективності санкцій часто застосовується раціональна модель дій акторів міжнародних відносин («rational actor model»), яка передбачає, що держава або інший суб'єкт реагує на санкції, коли збитки від них перевищують вигоди невиконання вимог.

Згідно з цією логікою, санкції будуть ефективні, якщо вони створюють достатньо сильний економічний, політичний чи соціальний тиск і супроводжуються чітким шляхом до переговорів і змін поведінки. Критики цього підходу зауважують, що він занадто спрощує поведінку суб'єктів, ігноруючи внутрішньополітичні чинники, культурні контексти та нелінійні ефекти санкційного тиску [16, с. 21].

Конструктивістський підхід акцентує на ролі норм, ідентичності, сприйняттях та символічному значенні санкцій. Згідно з ним, санкції можуть бути ефективними не лише через матеріальні витрати, а й через стигматизацію держави-об'єкта, ізоляцію її від міжнародної спільноти або зміну міжнародного нормативного середовища. У цьому ключі санкції сприймаються як засіб впливу на «соціальну реальність» суб'єкта, а не тільки як економічне чи політичне покарання. Цей підхід також дозволяє пояснити, чому деякі режими не відповідають позитивно на матеріальні стимули. Наприклад, коли внутрішня легітимність базується на опозиції до тих, хто накладає санкції, а не на прагненні до інтеграції чи зміни [67].

Ще один теоретичний підхід – інституційна теорія санкцій («institutional theory of sanctions»), яка розглядає санкції як частину системи міжнародних інституцій, норм і правил, що регулюють поведінку держав. Наприклад, дослідження показують, що успішність санкцій залежить від рівня міжнародної кооперації, узгодженості політик держав-ініціаторів, чіткості нормативної бази та здатності інституцій забезпечити виконання санкціонованих заходів [102, с. 29–30]. Оцінювання ступеню санкцій за цим підходом може продемонструвати як навіть ефективно сформований санкційний режим може зазнати невдачі, якщо відсутня спільна політична воля, механізми моніторингу чи можливість впливу на обхідні шляхи навколо санкцій [95, с. 8].

До завершення варто зазначити, що сучасні дослідження все частіше розглядають комбінований підхід, в якому ефективність санкцій залежить одночасно від матеріальних (економічних, фінансових) чинників,

нормативно-інституційних умов та соціально-психологічних (нормативних, символічних) аспектів. Наприклад, одне дослідження стверджує, що успішність санкцій підвищується за умов високої міжнародної кооперації та низької внутрі-державної когезії режиму у держави-об'єкта. Таке розуміння дозволяє комплексно аналізувати сучасні санкційні режими, включно з прикладами застосування проти держав-агресорів, та робити висновки не тільки про можливості застосування санкцій, але й про їхні обмеження [30].

Отже, санкції в міжнародному праві визначаються комплексним інструментом впливу на держави, недержавних акторів та окремих осіб з метою забезпечення дотримання міжнародних норм і підтримання миру й безпеки. Існують два основні підходи до розуміння санкцій – широкий, що охоплює будь-які заходи примусового характеру, та вузький, який обмежує поняття санкціями міжнародних органів. Класифікація санкцій включає фінансові, торговельні, військові, дипломатичні, транспортні та індивідуальні обмеження, які можуть мати каральний або стимулюючий характер, а також різнитися за способом реалізації та охопленням адресатів. Теоретичні підходи до оцінки ефективності санкцій варіюють від раціональної моделі дій суб'єктів до конструктивістського та інституційного аналізу, підкреслюючи роль матеріального тиску, соціальних норм і міжнародної кооперації. Сучасні дослідження відзначають доцільність комбінованого підходу, що враховує економічні, нормативні та соціально-психологічні чинники, що дозволяє комплексно оцінювати можливості й обмеження санкцій як інструменту міжнародної політики. Таким чином, санкції розглядаються не лише як засіб покарання, а й як механізм регулювання поведінки суб'єктів міжнародного права через інституційний вплив.

2.2. Основні механізми запровадження санкцій

Механізми запровадження санкцій визначають конкретні процедури та інструменти, через які держави та міжнародні організації реалізують політику примусу щодо суб'єктів, дії яких порушують норми міжнародного права або

загрожують міжнародній безпеці. Найбільш відомі практики застосування санкцій формуються в рамках Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та групи держав G7, кожна з яких має власні правові підстави, процедури ухвалення рішень і способи контролю за виконанням. Вивчення цих механізмів дозволяє зрозуміти не лише юридичну структуру санкційного режиму, а й ефективність їхнього практичного впливу на поведінку держав і міжнародну стабільність.

Механізми запровадження санкцій Організацією Об'єднаних Націй ґрунтуються на положеннях Глави VII Статуту ООН, яка надає Раді Безпеки повноваження застосовувати примусові заходи для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки [116]. Санкції ООН можуть мати економічний, торговельний, фінансовий, дипломатичний чи військовий характер і впроваджуються через резолюції Ради Безпеки, після чого створюються спеціальні Комітети та групи експертів для контролю за виконанням і моніторингу дотримання введених обмежень. Механізми передбачають як комплексні заходи проти держав, так і таргетовані санкції проти окремих фізичних або юридичних осіб, включаючи ембарго на озброєння, заморожування активів, обмеження торгівлі певними товарами та заборону на поїздки. Для підвищення ефективності та легітимності санкційних режимів передбачено комплексний підхід, що поєднує санкції з миротворчими операціями, політичним діалогом і підтримкою інституцій, а також із процедурами забезпечення прав людини, зокрема можливістю делістингу (виключення з санкційних списків) та оскарження обмежувальних заходів. Такий системний підхід спрямований на максимізацію результативності санкцій та забезпечення їх відповідності нормам міжнародного права [97].

Щодо Європейського Союзу, механізми запровадження санкцій базуються на правовій основі, закладеній у Договорі про Європейський Союз та Регламенті Ради ЄС, які надають Союзу повноваження запроваджувати обмежувальні заходи для досягнення зовнішньополітичних цілей, підтримання міжнародного миру та безпеки, а також сприяння дотриманню

прав людини [90; 111] . Санкції ЄС включають економічні, фінансові, торговельні та дипломатичні обмеження, зокрема заморожування активів, заборону на поїздки, обмеження експорту та імпорту стратегічних товарів і послуг, а також секторальні санкції, що впливають на конкретні галузі економіки держави-об'єкта. Запровадження санкцій здійснюється через рішення Ради ЄС за пропозицією Високого представника Союзу з питань зовнішньої політики та політики безпеки, після чого відповідні директиви та регламенти набувають обов'язкової сили для всіх держав-членів. Для забезпечення ефективності санкційного режиму ЄС застосовує моніторинг виконання заходів, регулярні оцінки їх впливу, а також можливість перегляду або зняття санкцій у разі зміни поведінки суб'єкта або досягнення дипломатичних домовленостей [105].

У Сполучених Штатах Америки механізми запровадження санкцій регулюються комплексом законодавчих актів, серед яких ключовими є Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (IEEPA) та Закон про контроль за іноземними активами (Trading with the Enemy Act, TWEA) [3; 4]. Санкції США можуть носити економічний, фінансовий, торговельний або дипломатичний характер і включають заморожування активів, обмеження доступу до американських фінансових ринків, заборону експорту та імпорту товарів і технологій, а також індивідуальні обмеження щодо фізичних та юридичних осіб. Рішення про застосування санкцій ухвалює Президент через виконавчі накази, при цьому їхня реалізація здійснюється Управлінням з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США (OFAC), яке відповідає за контроль виконання режиму санкцій, оновлення списків суб'єктів та забезпечення моніторингу ефективності заходів [83].

Група семи провідних економік світу (G7) не має власних правових повноважень для безпосереднього запровадження санкцій, проте функціонує як координаційний форум, де держави-члени погоджують узгоджені заходи у відповідь на міжнародні кризові ситуації, порушення міжнародного права або загрози безпеці. Санкції G7 реалізуються через синхронні дії країн-членів, що

включають економічні, фінансові та дипломатичні обмеження, при цьому кожна держава впроваджує заходи на національному рівні. Координація дозволяє забезпечити консолідований вплив на державу або суб'єкт, що порушує міжнародні норми, та підвищує ефективність санкційного тиску, мінімізуючи ризики обходу обмежень окремими суб'єктами. G7 тривалий час забезпечує узгодження синхронних заходів через затверджену спільну стратегію санкцій («guidance»), які кожна держава впроваджує на національному рівні згідно з власним законодавством. У цьому контексті G7 у лютому 2023 р. створила «Enforcement Coordination Mechanism» (ECM) для зміцнення відповідності та контролю за виконанням багатосторонніх експортних обмежень і санкцій, а в вересні 2023 р. під ECM започатковано підгрупу з контролю за експортом, яка аналізує тенденції ухилення, обмінюється оперативною інформацією та кращими практиками [113]. В рамках діяльності G7 поточна стратегія передбачає надання промисловості керівництва для виявлення ризиків обходу санкцій, зокрема через треті країни, і створення «Common High Priority List» (CHPL) з 50 тарифних кодів HS, які становлять підвищений ризик нелегального постачання до Росії. Таким чином, механізми G7 не обмежуються схваленням політичних декларацій, а охоплюють створення функціональних інструментів моніторингу, кооперації та практичної взаємодії індустрії та контролюючих органів, що спрямовано на підвищення ефективності санкцій і зниження можливостей їх обходу [53].

Порівняльний аналіз механізмів запровадження санкцій ООН, ЄС, США та G7 дозволяє виділити як спільні риси, так і специфічні відмінності в підходах до реалізації політики примусу. Усі ці інституції використовують економічні, фінансові та дипломатичні обмежувальні заходи, проте характер їхнього впровадження різниться: ООН діє на основі міжнародно-правових норм і резолюцій Ради Безпеки, що мають обов'язкову силу для держав-членів; ЄС застосовує регламенти та рішення Ради ЄС, які одночасно є юридично обов'язковими для всіх країн-членів; США використовують виконавчі накази та національні закони, що дозволяє оперативно реагувати на

міжнародні порушення; Велика сімка, у свою чергу, виступає координаційним форумом для синхронізації національних санкційних заходів та протидії їх обходу, без власних законодавчих повноважень. Крім того, ефективність санкцій значною мірою визначається механізмами моніторингу, контролю та кооперації: ООН створює спеціальні комітети та групи експертів, ЄС та США впроваджують національні та міжурядові інструменти оцінки виконання обмежень, а Велика сімка забезпечує обмін інформацією та керівництво для промисловості щодо ризиків обходу санкцій. Загалом, поєднання централізованого легітимного підходу (ООН, ЄС), гнучкості та оперативності (США) та багатосторонньої координації (G7) формує комплексну систему міжнародних санкцій, яка прагне максимально ефективно впливати на поведінку держав і суб'єктів, забезпечуючи при цьому прозорість, передбачуваність та відповідність нормам міжнародного права [53].

Таким чином, аналіз основних механізмів запровадження санкцій демонструє, що кожна з міжнародних інституцій і державних структур по-своєму поєднує легітимність, оперативність та координацію для досягнення ефективного впливу на порушників міжнародних норм. ООН забезпечує універсальну правову основу та централізований контроль через резолюції Ради Безпеки та спеціалізовані комітети, ЄС застосовує обов'язкові для членів регламенти та рішення Ради ЄС із систематичним моніторингом, США поєднують національні закони та виконавчі накази для оперативного реагування, а G7 координує багатосторонні дії та розробляє практичні інструменти протидії ухиленню від санкцій. Системний підхід цих акторів включає економічні, фінансові та дипломатичні обмеження, контроль за їх виконанням, а також механізми забезпечення прозорості та відповідності міжнародному праву. Разом вони формують багаторівневу та взаємодоповнюючу систему санкцій, яка здатна підвищувати ефективність міжнародного примусу, мінімізувати ризики обходу обмежень та забезпечувати передбачуваність і стабільність у міжнародних відносинах

2.3. Історичний досвід використання санкцій у врегулюванні конфліктів

Вивчення історичного досвіду застосування санкцій необхідно для оцінки ефективності різних механізмів міжнародного примусу та визначення чинників, що впливають на результативність обмежувальних заходів у конкретних політичних та економічних контекстах. Оскільки застосування санкцій не обмежується формальним запровадженням економічних, фінансових чи дипломатичних обмежень, то важливу роль у їх втіленні відіграють інституційні аспекти. Сюди відносяться і правові підстави, процедури ухвалення рішень, контроль за виконанням та рівень координації між державами і міжнародними організаціями, які організовують санкційний режим. Досвід функціонування механізмів ООН, ЄС, США та G7 демонструє, що успішність санкцій залежить не лише від їх масштабу, але й від чіткого визначення цілей, гнучкості реагування на зміни ситуації, ефективності моніторингу та здатності уникнути ухилення від обмежень. Крім того, аналіз історичних кейсів дозволяє простежити взаємозв'язок між багатосторонньою координацією, легітимністю міжнародно-правових норм та практичними інструментами контролю, що створює основу для оцінки впливу санкцій на поведінку держав та міжнародну стабільність. У цьому контексті дослідження історичних прикладів застосування санкцій стає важливим джерелом уроків для формування більш ефективних стратегій міжнародного примусу.

Історія санкцій проти режиму апартеїду Південно-Африканської Республіки є класичним прикладом, коли міжнародний тиск (економічні, фінансові, культурні та військові обмеження) поєднувався із внутрішньодержавним опором та трансформацією політичної системи. Починаючи з добровільних бойкотів і заборон ще 1960-х років та переходячи до обов'язкових заходів (наприклад, ембарго на озброєння 1977 р.), санкції стали елементом міжнародної стратегії ізоляції режиму. Проте ключовою стала не лише зовнішня ізоляція, а й зміна внутрішніх соціально-економічних умов, посилення руху за права людини та міжнародний тиск, який створив

додаткові витрати для режиму [117]. Санкції проти Південної Африки виявилися дуже ефективними через слабку структурну базу країни, корумповані політичні інституції та фрагментоване населення. Ці фактори стали ідеальним фоном для того, щоб економічні санкції були максимально ефективними та руйнівними. Зрештою, саме низька внутрішня стійкість Південної Африки змусила її провести систематичні реформи [31, с. 19].

Цей кейс засвідчує: санкції можуть бути дієвими, коли вони підтримуються широкою коаліцією держав, поєднані з внутрішніми зрушеннями та мають достатній рівень стійкості у часі. Одночасно з цим, хоча санкції проти Південної Африки міжнародна спільнота вважає успіхом, оскільки вони сприяють ліквідації апартеїду, санкції проти Росії не дали бажаного результату, незважаючи на масштаб та організованість зусиль. Результат вражає, враховуючи схожість між масштабом санкцій, застосованих до обох країн. У Південній Африці санкції сприяли економічним та соціальним заворушенням та ізоляції, змушуючи режим вести переговори з Африканським національним конгресом (АНК), що призвело до скасування законів про апартеїд. Навпаки, Росія змогла витримати відповідні санкції, накладені на неї у відповідь на вторгнення в Україну, завдяки багатству природних ресурсів, централізованій структурі уряду та сильній мережі союзників [31, с. 2].

Крах режиму апартеїду під впливом економічних санкцій показує, як слабка внутрішня стійкість є адекватним барометром ефективності санкцій. Недиверсифікована, експортно-орієнтована економіка Південної Африки виявилася має фатальні структурні недоліки, оскільки режим не зміг адаптуватися до швидкозмінних економічних умов. Водночас, політична стабільність, що руйнується всередині білої меншини, перешкоджала єдиній та структурованій відповіді. Найголовніше, що відсутність соціальної згуртованості в країні означала, що економічні санкції слугували як зовнішньою загрозою, так і каталізатором внутрішнього повстання. Кількість чорношкірих жителів посилювалася, тоді як підтримка білих зменшувалася,

демонструючи, що стійкість передбачає єдність як державних суб'єктів, так і населення. Зрештою, це дослідження демонструє, що санкції успішні, коли вони використовують кілька елементів системи внутрішньої стійкості [31, с. 15].

У випадку Ірану міжнародні санкції стали тривалим інструментом тиску на режим, що одночасно розвивав ядерну програму, підтримував регіональні воєнні конфлікти та порушував права людини. З огляду на застосовані механізми: заморожування активів, імпорتنі та експортні обмеження, запроваджених як через багатосторонні (інструментами ЄС), так і через односторонні санкційні режими, антиіранські санкції мали на меті змінити внутрішню та зовнішню політику Тегерану, зокрема його зобов'язання щодо нерозповсюдження зброї масового ураження. У випадку європейських санкцій, ЄС запровадив санкції проти Ірану у відповідь на порушення прав людини, діяльність з розповсюдження ядерної зброї та військову підтримку війни РФ проти України. Проте, незважаючи на масштабне застосування економічного та дипломатичного тиску, визначення чіткої межі між досягненням бажаних змін і лише створенням додаткових викликів перед іранським суспільством залишається дискусійним [47].

Упродовж більш ніж чотирьох десятиліть Ісламська Республіка Іран перебуває під дією численних міжнародних санкцій, спрямованих на зміну поведінки її режиму в різних сферах, що викликають занепокоєння світової спільноти. До них належать розвиток ядерної та балістичної ракетної програм, розповсюдження зброї масового ураження, підтримка тероризму, дестабілізація регіону та систематичні порушення прав людини. Починаючи з 1979 р., санкційна політика Сполучених Штатів Америки щодо Ірану перетворилася на складну й всеосяжну систему обмежень. У 2006–2010 рр. Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй ухвалила низку резолюцій, якими запровадила багатосторонні санкції, що безпосередньо стосувалися іранських ядерних і ракетних розробок. Європейський Союз, своєю чергою, імплементував рішення Ради Безпеки ООН, а з 2010 р. розробив власні

обмежувальні заходи проти Ірану. Санкційна політика ЄС охоплює не лише питання нерозповсюдження зброї, а й реагує на порушення прав людини, підтримку терористичних організацій та сприяння Іраном воєнним діям Росії проти України [60].

У 2015 р. було укладено Спільний всеосяжний план дій (JCPOA) між Іраном, п'ятьма постійними членами Ради Безпеки ООН, Німеччиною та Верховним представником ЄС, який передбачав поступове зняття санкцій в обмін на обмеження іранської ядерної програми. Проте після виходу США з цієї угоди у 2018 р. та повторного запровадження скасованих американських санкцій Іран почав порушувати свої зобов'язання за JCPOA. 28 серпня 2025 р. три європейські сторони угоди – Франція, Німеччина та Велика Британія – запустили процедуру відновлення всіх санкцій Ради Безпеки ООН проти Ірану, які мали остаточно 18 жовтня 2025 р. втратити чинність. Попри переговори між Іраном та державами ЄС, що тривали у пошуках дипломатичного врегулювання, яке б запобігло повторному запровадженню всеосяжних санкцій Ради Безпеки, спроби відтермінувати повернення всіх санкцій проти Ірану зазнала невдачі. На щорічній зустрічі світових лідерів в ООН, що відбулась 28 вересня 2025 р., ООН відновила санкції проти Ірану [47; 60].

З огляду на складну еволюцію санкційного тиску на Іран можна стверджувати, що санкційна політика проти цієї держави стала одним із найтриваліших і найкомплексніших прикладів у міжнародній практиці. Її розвиток демонструє, як багаторівнева система примусу, що включає інструменти ООН, рішення ЄС і США, поступово трансформувалася з метою адаптації до політичної поведінки іранського режиму. Водночас постійне оновлення санкцій та їх поєднання з дипломатичними зусиллями свідчать про прагнення міжнародної спільноти знайти баланс між тиском і діалогом, що дозволяє оцінювати іранський кейс не лише як політичний прецедент, а й як лабораторію для вироблення нових підходів до застосування санкцій у глобальному контексті. У цьому контексті досвід Ірану дає змогу

проаналізувати, наскільки та якою мірою радикальні санкційні режими можуть бути ефективними за умов складної внутрішньої політичної структури, високої геополітичної значущості держави-об'єкта санкцій та гнучких маршрутів обходу обмежень.

Щодо Північної Кореї застосування санкцій стало одним із найбільш інтенсивних прикладів міжнародного тиску на державу із закритою економікою, яка прагне розвивати ядерний комплекс і ракетно-мішильну програму. Санкційні режими передбачали заборону на експорт ключових ресурсів (вугілля, заліза, риби), обмеження доступу до зовнішнього фінансування та технологій, а також заборону платити працівникам-експортерам, чим створювався істотний тиск на джерела доходів Пхеньяна. Санкційна політика щодо Кореїської Народно-Демократичної Республіки (КНДР) стала одним із найтриваліших і найжорсткіших прикладів міжнародного економічного тиску, спрямованого на стримування розвитку ядерної зброї та балістичних ракет. Починаючи з 2006 року, Рада Безпеки ООН ухвалила майже десяток резолюцій, які передбачали заборону торгівлі зброєю, військовим обладнанням, стратегічними матеріалами, обмеження експорту нафти, вугілля, металів, морепродуктів і текстилю, а також заморожування активів осіб, пов'язаних із ядерною програмою [118; 119]. Паралельно Сполучені Штати та їхні союзники – Європейський Союз, Японія, Південна Корея, Австралія – запровадили односторонні санкції, що посилюють міжнародні обмеження, зокрема у відповідь на кіберзлочинність, відмивання коштів і порушення прав людини [73]. Попри масштабність та комплексність санкційного тиску, КНДР не відмовилася від ядерної програми, а навпаки – розширила свої можливості та активізувала ракетні випробування. Ефективність санкцій значною мірою знижує слабке їхнє виконання, зокрема через небажання або неспроможність окремих держав забезпечувати контроль, а також участь приватних компаній у незаконній торгівлі. Критики підкреслюють, що санкції переважно б'ють по звичайному населенню, тоді як політична еліта зберігає ресурси, а гуманітарна допомога часто блокується або

затримується. У цьому контексті приклад КНДР засвідчує подвійність санкційного підходу – їхній потенціал як інструменту тиску на авторитарний режим поєднується з ризиком посилення його ізоляціонізму та подальшої мілітаризації [111].

Упродовж останнього десятиліття санкційний тиск на Корейську Народну-Демократичну Республіку суттєво посилювався, особливо після ухвалення Резолюції Ради Безпеки ООН № 2270 у 2016 р., яка стала переломним моментом у формуванні комплексного режиму обмежень [119]. Згідно з цією та подальшими резолюціями 2017 р. (№ 2371 і № 2375), міжнародна спільнота значно розширила перелік заборонених товарів, включивши до нього золото, рідкоземельні метали, вугілля, залізо, залізну руду, морепродукти, текстиль, а також авіаційне й ракетне паливо [120; 121]. Було введено обмеження на діяльність суден під північнокорейським прапором, заборонено оренду, лізинг і страхування таких суден, а також проведення спільних підприємств із КНДР. Санкційний режим доповнювався заборонаю інвестицій у гірничу, переробну та хімічну промисловість Північної Кореї, обмеженням фінансових трансакцій понад 15 000 євро без спеціального дозволу компетентних органів ЄС, що фактично ізолювало КНДР від міжнародних фінансових потоків. Сполучені Штати, у свою чергу, ухвалили низку додаткових односторонніх заходів: закон «Про протидію противникам Америки через санкції» (CAATSA, 2017 р.) та виконавчий наказ президента Дональда Трампа від 21 вересня 2017 р., яким запроваджувалося «правило 180 днів», що забороняє суднам, які відвідували порти КНДР, заходити у води США протягом пів року [49]. Такі кроки посилювали міжнародну ізоляцію Пхеньяна, зокрема у сфері морської торгівлі, де навіть підозра у співпраці з північнокорейськими суб'єктами може призвести до затримання судна, відкликання страхового покриття або заборони на подальшу діяльність компанії. Санкційний тиск на КНДР перетворився на всеосяжну систему контролю, у межах якої навіть формально законна торгівля

стає майже неможливою через жорсткий моніторинг і ризик вторинних санкцій [98].

Чинні санкційні заходи реалізують усі резолюції Ради безпеки ООН, прийняті у відповідь на ядерні випробування та запуски КНДР з використанням технології балістичних ракет, і включають додаткові автономні заходи ЄС. Вони спрямовані на ядерну зброю та ядерні програми Північної Кореї, інші види зброї масового знищення та програми балістичних ракет. Ці заходи включають заборону на експорт та імпорту зброї, товарів, послуг та технологій, які можуть сприяти цим програмам [81]. ЄС запровадив персональні санкції проти північнокорейського генерала за роль у війні РФ проти України. У 2024 р. європейські країни внесли санкції проти Ча Йон Бома, посилаючись на його відрядження до РФ та участь у спільних військових операціях. Згідно з офіційним журналом ЄС, генерал Ча особисто брав участь у координації операцій спільно з російськими військовими та зустрічався з президентом РФ Володимиром Путіним у Москві. У результаті запроваджених обмежень він підпав під заморожування активів і заборону на в'їзд до країн ЄС. Зазначені заходи стали частиною 19-го пакета санкцій Євросоюзу проти Москви, спрямованого на припинення воєнного співробітництва між Москвою та Пхеньяном. Раніше до санкційного списку ЄС уже були внесені інші північнокорейські посадовці: заступник начальника Генерального штабу Кім Йон Бок і міністр оборони Но Кван Чхоль, а також російські компанії, причетні до транспортування боєприпасів з КНДР. Експерти зазначають, що попри розширення санкцій, політика ЄС щодо КНДР потребує більш системного підходу, зважаючи на активізацію військової взаємодії між Пхеньяном і Москвою, яку північнокорейське керівництво відкрито називає «братерством у боротьбі» та розглядає як стратегічне партнерство, що «не зупиниться ні за яких умов» [29].

Проте навіть за таких умов державна машина КНДР продемонструвала здатність адаптуватись: участь у тендерах на обхід санкцій, кооперація з третім країнами та розвиток внутрішніх систем фінансування поставили під

сумнів ідею, що санкції самі по собі можуть призвести до швидкої зміни поведінки режиму. Згідно зі звітами Експертної групи ООН, під тиском міжнародної спільноти уряд Північної Кореї покладається на незаконну діяльність, щоб обійти санкції та отримати дохід для своїх програм озброєння, включаючи кіберзлочинність, крадіжку та відмивання криптовалюти. Північна Корея також використовує мережі, що складаються з підставних або фіктивних компаній, для отримання доступу до міжнародної фінансової системи. Згідно зі звітами ООН та рекомендаціями США, багато підставних або фіктивних компаній, банківських та фінансових представників, а також постачальників корпоративних послуг, що використовуються урядом Північної Кореї, базуються в Китаї, особливо в китайських провінціях, що межують з Північною Кореєю. Ці провінції, включаючи провінції Ляонін та Цзілінь, є важливими місцями для пов'язаних з Північною Кореєю суб'єктів, які прагнуть отримати доступ до міжнародної фінансової системи через Китай. Інші юрисдикції, де зареєстровані такі підставні та фіктивні компанії, включають Гонконг, Панаму, РФ, Велику Британію, Сінгапур, В'єтнам та інші країни Південно-Східної Азії [25]. Крім того, Північна Корея обходить санкції ООН, використовуючи криптовалюту для виробництва зброї та сировини. Пхеньян також використовує велику кількість іноземних ІТ-фахівців для відмивання коштів та отримання доходу, надсилаючи їх у щонайменше вісім країн. Більшість поїхала до КНР, але інших було відправлено до РФ, Лаосу, Камбоджі, Екваторіальної Гвінеї, Гвінеї, Нігерії та Танзанії. MSMT також виявила, що Північна Корея планувала відправити «40 000 робітників до Росії, включаючи кілька делегацій ІТ-фахівців» [80]. Таким чином, кейс Північної Кореї ілюструє, що ефективність санкцій значною мірою залежить від можливостей міжнародної кооперації, наявності механізмів контролю та здатності суб'єкта санкцій протидіяти впливу.

Аналіз історичного досвіду застосування санкцій до Ірану, Північної Кореї та Південно-Африканської Республіки показує, що ефективність санкцій як інструменту міжнародного примусу значною мірою залежить від

поєднання зовнішнього тиску з внутрішніми соціально-політичними процесами, рівня стійкості держави та її інтегрованості у світову економіку. Санкції демонструють результативність лише за умов, коли вони мають широку міжнародну підтримку, чітко визначені цілі, стабільний механізм моніторингу й контроль за їх виконанням.

Досвід Південної Африки засвідчив, що санкції можуть бути дієвим каталізатором політичних змін, якщо вони накладаються на державу зі структурними економічними слабкостями, високою залежністю від зовнішніх ринків та наявністю внутрішнього протестного руху. У цьому випадку поєднання зовнішнього тиску з внутрішніми чинниками створило синергетичний ефект, який у підсумку сприяв демонтажу апартеїду та переходу до політичної трансформації.

У випадку Ірану санкційна політика набула тривалого та багаторівневого характеру, поєднуючи дипломатичний тиск, економічні обмеження та переговорні процеси. Цей приклад показує, що навіть масштабні санкції не завжди забезпечують зміну поведінки держави, особливо якщо вона має високу геополітичну вагу, розгалужену мережу партнерів та гнучкі механізми обходу обмежень. Водночас іранський досвід демонструє, що лише поєднання санкцій з інструментами дипломатії може створити умови для досягнення стабільного результату, який ґрунтується на балансі між примусом і діалогом.

Санкційний режим проти Північної Кореї, навпаки, виявив межі дієвості цього інструменту в умовах ізольованої, авторитарної та майже самодостатньої держави. Попри багаторічні й скоординовані зусилля міжнародної спільноти, КНДР не відмовилася від ядерної програми, а натомість посилила ізоляціонізм, мілітаризацію та нелегальні фінансові практики. Сучасна активізація військової співпраці КНДР з Російською Федерацією додатково підкреслює необхідність перегляду існуючих механізмів контролю та координації санкційних режимів.

Отже, історичний досвід Ірану, Північної Кореї та Південної Африки доводить, що санкції самі по собі не гарантують політичних змін, але можуть стати важливим елементом комплексного механізму підтримання міжнародної безпеки та сприяння врегулюванню конфліктів. Завдяки вивченню досвіду Південної Африки прослідковується можливість зовнішнього впливу на політичні зміни в державі через санкційні обмеження. Досвід Ірану демонструє важливість розуміння адаптивних стратегій держави-об'єкта для їх обмеження та доводить важливість поєднання санкційної політики із дипломатичними інструментами тиску. Запроваджений проти КНДР санкційний режим виявився обмеженим інструментом тиску на ізольовану авторитарну державу, що вказує на важливість врахування меж його дієвості.

Таким чином, вдалося сформулювати кілька ключових історичних уроків: по-перше, застосовуючи санкції як інструмент тиску на Росію, варто зрозуміти її природу суб'єкта, адже в умовах, коли внутрішня легітимність режиму формується не на прагненні до інтеграції та врегулювання ситуації дипломатичним шляхом, а на опозиції до ініціаторів санкцій, вони можуть мати обмежений вплив. По-друге, аналіз класифікації, механізмів і історичного досвіду застосування санкцій (на прикладах Південної Африки, Ірану, Північної Кореї) знижує рівень надмірного оптимізму щодо блискавичного ефекту санкцій проти РФ, вказуючи на важливість формування довгострокової стратегії із залученням економічних, дипломатичних, правових інструментів тиску в поєднанні із підтримкою внутрішніх трансформацій у державі-порушниці. Узагальнюючи, дослідження історичних прецедентів застосування санкцій проти Південної Африки, Ірану та КНДР дозволяє виявити їхні ключові закономірності, обмеження та прогалини для уникнення їх повторень у російському кейсі.

РОЗДІЛ 3

СТАНОВЛЕННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ САНКЦІЙНОГО РЕЖИМУ

3.1. Еволюція санкційної політики щодо РФ

Анексія Криму Російською Федерацією у 2014 році стала переломним моментом у системі міжнародних відносин, що спричинив перегляд політики безпеки та міжнародно-правових підходів до протидії агресії. Відповіддю світової спільноти на вищезгадані дії стало, запровадження масштабних санкційних пакетів на РФ. Слід зазначити, що дані заходи, як і з боку ООН, так і з боку окремих країн, не мали всеохоплюючого характеру і стосувалися лише частини економічних питань, адже нерідко питання санкцій було лобійоване російською стороною через вплив держав, які підтримують тісні зв'язки із Росією, таких як Угорщина, Сербія. Санкції стали одним із ключових інструментів міжнародного тиску на Росію з метою стримування подальшої агресії, зниження військово-економічного потенціалу та ізоляції політичної еліти. [37; 78].

Економічні санкції запроваджені одночасно з попередньо згаданими, торкнулися кількох ключових секторів російської економіки. Зокрема, було обмежено постачання технологій подвійного призначення, необхідних для нафтовидобутку, енергетики, оборонної промисловості та інших стратегічних галузей. Ці обмеження призвели до уповільнення модернізації технічної бази російських підприємств і ускладнили розвиток нових проєктів, особливо у сферах шельфового видобутку нафти і газу [69; 33]. Також російським банкам і корпораціям заборонили отримувати довгострокове фінансування на міжнародних ринках капіталу. За даними Управління контролю за іноземними активами (OFAC), провідні банки РФ було виключено зі SWIFT, що ускладнило проведення міжнародних транзакцій. [78; 90]. Як зазначає О. Янін, 6 березня 2014 року було ухвалено перший етап санкцій, який містив призупинення переговорного процесу Євросоюзу і Росії про пом'якшення

візового режиму та нової угоди про партнерство, крім того, під санкції підпадала група можновладців [22]. Також було призупинено процес підготовки до майбутнього саміту G8, в якому мала брати участь Росія.

Варто відзначити, що, незважаючи на суттєвий економічний тиск, санкції не змогли докорінно змінити політичний курс Росії або призвести до серйозних внутрішніх змін. Санкції викликали економічні труднощі, зниження інвестиційної привабливості та соціальне напруження, проте режим Кремля зміг адаптуватися до нових реалій, посиливши державний контроль над економікою та бізнесом [78]. Після запровадження міжнародних санкцій у 2014 році уряд Російської Федерації розпочав активне формування нормативно-інституційної бази політики імпортозаміщення, покликаної зменшити залежність економіки від іноземних товарів, технологій і капіталу. Одним із ключових нормативних актів цього періоду стала постанова Уряду Російської Федерації № 785 від 4 серпня 2015 року «Про Урядову комісію з імпортозаміщення», підписана прем'єр-міністром Дмитром Медведєвим [9]. Цей документ визначив організаційно-правові засади реалізації державної політики в сфері імпортозаміщення, створивши постійно діючий координаційний орган, покликаний забезпечити узгоджені дії федеральних і регіональних структур виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та великих державних корпорацій. Урядова комісія з імпортозаміщення була утворена як координаційний центр, що відповідає за розробку та впровадження основних напрямів державної політики у сфері імпортозаміщення. Її діяльність спрямована на скорочення залежності промислових галузей від імпорту, формування власної виробничої бази в стратегічно важливих секторах економіки та оперативне вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням потреб державних і приватних юридичних осіб у продукції національного виробництва [1].

Як було зазначено раніше, санкції 2014 року не були настільки сильними як уже нові санкції, що запровадив Захід проти путінського режиму після 2022 року. Першим обмеженням стало запровадження санкцій на політичну еліту

Російської Федерації. Вони торкнулися ключових фігур, безпосередньо залучених до незаконної анексії Криму. Політичних діячів, військових керівників, представників спецслужб, а також бізнесменів, які підтримували політичний курс Кремля [11]. Ці заходи включали заморожування активів, заборону на в'їзд до країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів та інших країн-партнерів. Ефективність таких санкцій полягала у тому, що вони обмежували можливості впливових осіб користуватися міжнародною фінансовою системою та інфраструктурою [34; 20; 95]. Також санкції за червень 2014 року включали заборону на імпорт до ЄС продукції, що походить із незаконно анексованого Криму. Згідно з Регламентом Ради ЄС від 31.07.2014, також забороняються будь-які фінансові інвестиції та туристичні послуги, що можуть надаватися на території півострову [90]. Крім того, експорт товарів сировини та технологій, видобутку нафти, газу та мінеральних ресурсів також підпадає під обмеження ЄС.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України у лютому 2022 року, заходи санкційного тиску на Москву зазнали значного посилення, ставши найбільш масштабними в історії сучасної санкційної політики. В основному вони були спрямовані на фінансовий, енергетичний та військовий сектора московської економіки. Розширення зазнали й санкції щодо політичної та бізнесової еліти РФ. Мета цих обмежень полягала у максимальному ускладненні здатності Росії вести воєнні дії, обмеженні її фінансових ресурсів і технологічних можливостей. Найбільший удар по російській економіці нанесли замороження міжнародних валютних резервів Центрального банку Росії, оцінюваних у приблизно 300 мільярдів доларів США [34; 35]. Ці активи, розміщені у закордонних банках, стали недоступними для Росії, що суттєво ускладнило підтримку рубля і фінансування державних витрат, особливо у критичні моменти війни. Слід зазначити, що попри успішні заходи «заморозки» російських активів, зараз Україна не має доступу до них повністю й отримує з них лише частково. Крім того, відбулося виключення низки найбільших російських банків зі SWIFT (міжнародної системи фінансових

транзакцій) у 2022 році. Дані дії ускладнили проведення банківських операцій із більшістю західних країн [33; 38]. Зокрема, під санкції потрапили Сбербанк, ВТБ, Газпромбанк та інші ключові інституції, що грають фундаментальну роль у фінансуванні економіки і військових проектів. Паралельно було запроваджено персональні санкції проти широкого кола фізичних осіб. Загальна кількість таких осіб перевищує тисячу, включно з президентом Володимиром Путіним, прем'єр-міністром Михайлом Мішустіним, міністрами оборони, енергетики [43]. Ці санкції передбачають замороження закордонних активів, заборону на в'їзд до країн санкційної коаліції, а також обмеження щодо ведення бізнесу за кордоном. Так, активи олігарха Олега Дерипаски були заблоковані, що ускладнило управління його компаніями у металургійній та енергетичній галузях [54; 63].

Енергетичний сектор Росії, який формує значну частину держбюджету, зазнав одного з найсильніших ударів. Вже у травні 2022 року Європейський Союз ухвалив заборону на імпорту російської нафти, головним чином через морські поставки, що було введено поступово для пом'якшення впливу на енергетичний баланс у країнах ЄС [6]. Сполучені Штати, Велика Британія та Канада також заборонили імпорту нафти і нафтопродуктів з Росії. До цього додалася відмова від російського вугілля та часткове обмеження на імпорту природного газу, що стало наслідком зупинки газопроводу "Північний потік-2" і скорочення транзиту через Україну. Аналіз даних Центру досліджень енергетики і чистого повітря показує, що експорт викопного палива в період після 2022 року впав на 30-40%, що спричинило глибоку кризу у бюджетній системі РФ [65]. Військовий сектор Росії також зазнав серйозних обмежень. Санкції наклали заборону на експорт до РФ технологій подвійного призначення, включно з високоточними електронними компонентами, спеціалізованими матеріалами для виробництва ракет, авіаційним обладнанням та складними мікросхемами [20]. Це призвело до зриву виробничих ланцюгів оборонної промисловості, ускладнило модернізацію озброєння та розробку нових видів зброї.

Протягом останнього року Україна та міжнародні партнери запровадили проти Російської Федерації низку масштабних санкцій. Особливу увагу варто звернути останні санкційні пакети ЄС. 17-й пакет санкцій, що був ухвалений 20 травня 2025 року, спрямований на обмеження тіньового флоту танкерів [44]. У цьому пакеті ЄС вніс до переліку обмежень ще 189 суден і в результаті загальний список досягнув 342, внаслідок чого обмеження можливості Росії ухилятися від обмеження цін на нафту суттєво скоротилися. За 19-м пакетом санкцій ЄС, що був офіційно ухвалений Радою ЄС 23 жовтня 2025 року були посилені енергетичні санкційні заходи, зокрема заборона на імпорт російського скрапленого природного газу, внесення 117 додаткових суден до списку тіньового флоту Росії тощо, що тепер сягає 557. Також запроваджені суворі обмеження щодо фінансових послуг, включаючи вперше криптовалюту [45]. Крім того, одночасно із ухваленням 19-го пакету ЄС, Управлінням з контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США було запроваджено додаткові обмеження енергетичного сектору Росії, а саме заходи були спрямовані проти двох найбільших російських нафтових компаній «Роснефть» та «Лукойл», а також їхніх дочірніх компаній. Як зазначають в OFAC, кінцева мета накладених обмежень – не покарати, а досягти змін у поведінці [82].

Підводячи підсумок, проведений аналіз санкційної політики щодо Російської Федерації у період з 2014 року по 2025 рік дозволяє виявити певні закономірності. По-перше, попри те, що санкції 2014 року мали точковий характер і були слабшими за обмеження, введені після 2022 року, саме вони започаткували процес міжнародної ізоляції Росії, визначили рамки взаємодії з державами Заходу та підштовхнули Кремль до політики імпортозаміщення. Однак, санкції 2022-2025 років охопили політичний, економічний, фінансовий, енергетичний і військовий виміри та поступово перетворилися на комплексну систему тиску, спрямовану на стримування російської агресії та обмеження її стратегічних можливостей. По-друге, обмеження, запровадженні після 2022 року характеризуються не тільки більшою масштабністю, а й вищим ступенем

координації, відображаючи безпрецедентну єдність серед партнерів, оскільки вони змогли координувати фінансові та секторальні обмеження, заблокувати значну частину валютних резервів Росії та ускладнити роботу її банківської системи. Фактично, санкційний режим еволюціонував від реактивних дій до продуманої стратегії, щодо якої проводиться постійний моніторинг і, в разі потреби, обмеження оперативно коригуються. Водночас російська економіка, хоч і зазнала суттєвих втрат, виявила певну здатність до адаптації завдяки централізації управління, переорієнтації торгівлі та поглибленню співпраці з країнами, що не приєдналися до санкцій.

3.2. Персональні санкції проти російських олігархів та політичної еліти

Персональні санкції стали одним із головних інструментів міжнародної спільноти у стримуванні впливу політичної верхівки РФ на країни Заходу після початку агресії в Україні. Такі санкції стали основою для створення довгострокової стратегії ізоляції кремлівських еліт. Регулярне оновлення списків, посилення контролю за обходом обмежень, координація дій між країнами G7 та ЄС дають підстави говорити про зростаючу ефективність цього інструменту. З 2014 року, після незаконної анексії Криму, дані санкції були введені Європейським Союзом, США, Канадою, Великою Британією, Австралією та низкою інших країн. До санкційних списків потрапили високопосадовці, депутати Держдуми, члени Ради безпеки РФ, пропагандисти, керівники державних кампаній (Газпром, Роснефть), а також олігархи, пов'язані з Путіним. Зокрема, США через OFAC регулярно оновлювали так званий список «персон нонграта» з РФ. [83; 96]. До персональних обмежень запроваджених у 2014 році та розширених уже після 2022 року, зокрема ввійшли заборона на в'їзд до країн членів ЄС та США, часткове замороження активів, а також арешт майна за кордоном, зокрема до такого виду санкцій потрапив і сам кремлівський ватажок, коли після анексії Криму, його вілли та яхти в Італії та Іспанії були конфісковані. За даними Європейської Ради, станом

на 2024 рік під санкціями ЄС перебували понад 1800 фізичних осіб і більше 300 юридичних осіб [48]. Зокрема у 2014 році, санкції були накладені на таких голів московських топ бізнесів як, Ігор Сечін (голова «Роснефті»), Олег Дерипаска (власник «Русалу»), Сергій Чемезов (керівник «Ростеху»), Геннадій Тимченко (енергетичний магнат) та інші [13]. Також у санкційні списки потрапили головні пропагандисти Кремля, зокрема Володимир Соловйов, Маргарита Сімоньян, Дмитро Кисельов та їхні сім'ї [14]. Адже діяльність цих журналістів-пропагандистів слід розцінювати як таку, що входить до московської стратегії по веденню гібридної інформаційної війни проти України та світу. Варто також зазначити, що в умовах повномасштабного вторгнення у 2022 році санкційна політика значно розширилася. Згідно з дослідженням проведеним Європейським інститутом без пекових досліджень, лише з 24 лютого 2022 року по лютий 2024 року ЄС, США та Велика Британія розшири список так званих «персональних» санкцій ще на 3000 особи, до яких увійшли топ-посадовці та бізнесмени Кремля [87]. Як було згадано раніше, у список потрапили понад 90% депутатів Держдуми, практично всі члени Радбезу РФ, вище військове командування (включаючи Шойгу та його сім'ю), працівників ФСБ, а також членів родин високопосадовців, які володіли активами за кордоном [26]. Як було згадано раніше, особливу увагу міжнародна спільнота приділила відстеженню майна олігархів за кордоном. У 2022–2023 роках завдяки спільним зусиллям США, ЄС і G7, було створено «TaskForce REPO» (Робоча група російських еліт, маріонеток та олігархів). Дана робоча група, займається координуванням розслідування щодо активів осіб, що підтримують агресію РФ. Станом на середину 2024 року було виявлено й заморожено активів на понад 300 млрд. доларів, зокрема й частину приватного майна, а саме яхти, нерухомість, рахунки офшорах [113; 52]. Слід зазначити, що для багатьох представників російської еліти можливість володіти активами на Заході, вчити дітей у європейських університетах або мати доступ до західних фінансових інструментів була невіддільною частиною їхнього «елітного статусу». Замороження активів, скасування віз та обмеження

на пересування, стали серйозним ударом по іміджу та особистому комфорту таких осіб.

У відповідь на санкційний тиск частина російських бізнесменів намагалася переоформити активи на підставних осіб або перевести їх до країн, менш схильних до дотримання західних обмежень серед яких потрібно назвати Туреччину, ОАЕ, Казахстан та інші. Це поставило питання ефективності санкцій, адже через треті країни, російські еліти досі можуть продовжувати собі візи, їхати закордон тощо. Адже випадок із сином пропагандиста Соловйова, що надалі живе у Великій Британії при цьому маючи російській паспорт, засвідчує про те, що персональні санкції Європи працюють лише частково, у більшості випадків на тих пропагандистів та олігархів, що залишилися в РФ, а не виїхали закордон [17].

Як було згадано раніше, ефективність персональних санкцій має свої межі. По-перше, частина санкціонованих осіб і надалі залишаються впливовими всередині РФ. Навіть під санкціями вони можуть зберігати свої активи всередині країни, перерозподіляти державні контракти та здійснювати свої фінансові махінації через треті країни, що можна побачити на прикладі московського алюмінієвого гіганта «Руслау», що у 2025 році викупив 50% глиноземного заводу в Індії [12]. По-друге, правовий механізм конфіскації заморожених активів є складним і залежить від національного законодавства країн-учасниць. Попри заклики до використання цих коштів на відновлення України, більшість держав поки що обмежуються лише замороженням майна, не переходячи до фактичної конфіскації [51]. У кейсі відмови використання заморожених рос. активів, потрібно згадати про діяльність проросійського уряду Орбана, який неодноразово блокував голосування ЄС по передачі цих коштів для використання Україною [8].

Підводячи підсумок, слід сказати, що персональні санкції стали важливим інструментом міжнародного тиску на політичну та економічну еліту Російської Федерації, спрямованим на обмеження їхнього впливу за кордоном і стримування агресивної політики Кремля. Вони продемонстрували здатність

міжнародної спільноти координувати дії та посилювати тиск на окремих осіб через замороження активів, обмеження пересування та заборону на ведення бізнесу, створюючи довгострокові механізми ізоляції. Разом з тим, ефективність цих заходів має свої межі, оскільки частина санкціонованих осіб залишається впливовою всередині Росії, здатна обходити обмеження через треті країни або зберігати контроль над активами всередині держави. Крім того, юридичні та політичні складнощі у конфіскації заморожених активів зменшують прямий ефект санкцій для підтримки України. Тим не менше, персональні обмеження залишаються важливим елементом стратегії міжнародного стримування, впливаючи на імідж, фінансові можливості та особистий комфорт кремлівських еліт, одночасно формуючи прецеденти для подальшої координації заходів впливу у глобальному масштабі.

3.3. Роль великих міжнародних корпорацій у санкційному тиску

Великі міжнародні корпорації стали одними з найважливіших акторів у реалізації та посиленні санкційного тиску на Росію, особливо після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Відмова компаній від ведення бізнесу в Росії або суттєве обмеження діяльності, значно посилили економічний тиск і знизили можливість російської економіки наживатися на доходах цих компаній всередині РФ.

Важливу роль у обмеженні вищезгаданих доходів РФ, відіграли корпорації у сфері комп'ютерних технологій. Західні компанії, такі як Intel, AMD, Microsoft, та Google, повністю припинили постачання чипів, програмного забезпечення та інших критично важливих технологічних продуктів. Саме це у 2022 році, не лише торкнулося пересічного росіянина, який втратив доступ до базових ліцензійованих програм Windows, а й це ускладнило виробництво російської зброї, що залежало як і від програмного забезпечення Заходу так і від мікročіпів, що за часту використовувалися в дронах та засобах наведення в літаках [40; 100]. Відмова компаній Intel, AMD, Cisco, IBM, поставила під сумнів модернізаційні амбіції РФ, що й без того

залежала від імпорتنих рішень. Багато з цих компаній також припинили технічну підтримку наявних систем, що унеможливило повноцінне функціонування багатьох сервісів.

Наступним нас буде цікавити кейс, впливу західних фінансових установ та банків, які після 2022 року перестали співпрацювати з РФ. Великі міжнародні банки, серед яких JP Morgan Chase, HSBC, Deutsche Bank, обмежили або повністю припинили операції з російськими клієнтами, що спричинило зупинку багатьох транзакцій і ускладнило доступ до міжнародних фінансових ринків [72; 83].

За даними Єльської школи менеджменту («Yale School of Management»), станом на 2023 рік понад 1000 компаній оголосили про повне або часткове припинення бізнес-операцій у Росії [86]. Як було згадано раніше, серед таких компаній були ті, що розробляли комп'ютерні технології, але також слід зазначити, що до санкцій проти РФ долучилися також й меблеві компанії, фінансові дистриб'ютори, лінійки ресторанів швидкого харчування. Серед таких слід відмітити такі як McDonald's, Shell, IKEA, Apple, Microsoft, Netflix, Visa та Mastercard [84]. Символічним кроком стала відмова McDonald's, компанії, яка була символом економічної відкритості Росії у 1990-х роках, від подальшої присутності на ринку, що мало як економічне, так і культурне значення. Компанія продала бізнес місцевим інвесторам, які перетворили впізнавану американський харчовий гігант, на лінію ресторанів швидкого харчування «Вкусно і Точка» [2]. Також важливою стала відмова західних енергетичних корпорацій з співпарцею з Роснефть, втративши при цьому понад \$25 млрд [13]. Багато корпорацій зіткнулися з інформаційною кампанією, запущеною в країнах Заходу #BoycottRussia [104]. Дана кампанія була поширеним явищем у соціальних мережах, змушуючи компанії приймати проукраїнські рішення. Крім того, закриття доступу росіян до великих західних мереж, теж викликало збільшення міжнародної ізоляції Кремля. Такі платформи, як YouTube, Meta (Facebook, Instagram) та Twitter (зараз X), обмежували доступ як і громадян РФ до платформ, так і громадян західних

країн до російських державних ЗМІ, таких як RT та Sputnik, що прямо вплинуло на зменшення поширення кремлівської пропаганди [43]. Продовжуючи огляд компаній-гігантів, що вийшли з РФ, потрібно згадати й Google, що після 2022 року, припинив продаж реклами на території РФ, а також обмежив доступ до певних сервісів, зокрема GooglePay. Також фінансові компанії відіграли велику роль у реалізації санкцій, вихід Visa та Mastercard із РФ унеможливив використання їхніх карток для міжнародних транзакцій, що різко обмежило здатність громадян здійснювати платежі за межами країни. Крім того, відключення російських банків від системи SWIFT, паралізувало значну частину міжбанківських операцій. Втім, не всі міжнародні компанії повністю вийшли з РФ. Деякі компанії, такі як Unilever, Auchan та Nestle, залишились.

Підводячи підсумок, слід сказати, що вихід великих міжнародних корпорацій із Росії після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році став важливим доповненням до державних санкцій і значно посилив економічний та технологічний тиск на Кремль. Відмова компаній від ведення бізнесу, обмеження постачання критично важливих технологій, припинення фінансових операцій і блокування доступу до міжнародних ринків суттєво скоротили доходи російської економіки та ускладнили модернізаційні та військові програми. Особливо показовим був вихід компаній у сфері високих технологій, таких як Intel, AMD, Microsoft і Google, що обмежив доступ до чипів, програмного забезпечення та інших ключових компонентів для промисловості й оборонного виробництва. Водночас приклад McDonald's, Shell, IKEA та інших демонструє, що економічний ефект санкцій супроводжувався і символічним, культурним впливом, який підкреслював міжнародну ізоляцію Росії. Важливу роль у реалізації санкцій відіграли фінансові установи, відключення банків від SWIFT та вихід Visa і Mastercard з ринку, що паралізувало міжнародні транзакції і обмежило фінансові можливості громадян та бізнесу. Разом із тим, часткове залишення деяких компаній, таких як Unilever, Auchan та Nestlé, показує, що економічний тиск

залишається неповним і його ефективність залежить від комплексної взаємодії державних органів, бізнесу та міжнародного контролю за обходом обмежень. У цілому, дії корпорацій значно посилили санкційний тиск на Росію, підкреслюючи важливість ролі приватного сектору у міжнародній політиці і стратегіях стримування агресора.

На думку дослідників, у боротьбі із загрозою санкцій економіка Росії спершу утрималася завдяки кільком чинникам: 1) надзвичайним прибуткам від зростання цін на нафту та сировинні товари [92]; 2) стратегії «фортеці Росія» – політиці надмірного накопичення резервів для ізоляції економіки від зовнішніх шоків після санкцій 2014 року [93]; 3) вмілій антикризовій політиці уряду [68; 31]; 4) здатності Росії частково відновити свої ланцюги постачання [21].

Отже, розділ 3 демонструє, що міжнародні санкції проти Російської Федерації після анексії Криму у 2014 році та повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році стали одним із головних інструментів стримування агресивної політики Кремля та обмеження його стратегічних можливостей на глобальній арені. Санкції охопили політичну, економічну, фінансову, енергетичну та військову сфери, а також передбачали персональні обмеження щодо політичної еліти та олігархів, що дозволило комплексно впливати на різні рівні російського суспільства та економіки. Заходи 2014 року, спрямовані переважно на політичну та бізнесову еліту, включали заморожування активів, заборону на в'їзд до країн ЄС та США, обмеження на експорт технологій подвійного призначення, необхідних для розвитку енергетики та оборонної промисловості, а також заборону на інвестиції та туристичні послуги у Криму. Ці обмеження призвели до уповільнення модернізації промислових секторів та обмежили доступ Росії до міжнародного фінансування, але не змогли радикально змінити політичний курс держави, оскільки Кремль адаптувався через посилення державного контролю над економікою та розвиток політики імпортозаміщення. У 2022 році санкційний тиск набув безпрецедентного масштабу, що було пов'язано з повномасштабним вторгненням Росії в Україну.

Основними цілями стали максимальне обмеження фінансових ресурсів РФ, блокування міжнародних валютних резервів, відключення ключових банків від системи SWIFT, заборона на використання карток Visa і Mastercard, а також запровадження комплексних обмежень на експорт критично важливих технологій, програмного забезпечення та компонентів подвійного призначення для військового та промислового секторів. Значну роль у реалізації санкційного тиску відіграли великі міжнародні корпорації, які після 2022 року масово припинили ведення бізнесу в Росії або суттєво обмежили його. Це включало вихід компаній у сфері високих технологій Intel, AMD, Microsoft, Google, що обмежило доступ до мікросіпів, програмного забезпечення та інших ключових компонентів для промисловості й оборонного виробництва. Водночас такі компанії, як McDonald's, Shell, IKEA, Apple, Netflix, Visa та Mastercard, припинили свою діяльність або продаж продуктів і послуг у РФ, що створило не лише економічний, а й символічний, культурний ефект, підкреслюючи міжнародну ізоляцію Росії. Важливо зазначити, що персональні санкції проти політичної та економічної еліти РФ стали потужним інструментом тиску, що обмежував можливість олігархів та чиновників користуватися активами за кордоном, пересуватися по світу та здійснювати міжнародні фінансові операції, при цьому створюючи довгострокову систему ізоляції кремлівських еліт. Однак ефективність санкцій обмежується здатністю російської економіки адаптуватися через централізацію управління, перерозподіл державних контрактів, переорієнтацію торгівлі на країни, які не приєдналися до санкцій, а також можливістю обходити обмеження через треті держави. Крім того, юридичні та політичні складнощі у конфіскації заморожених активів зменшують прямий ефект санкцій для підтримки України, хоча вони продовжують впливати на імідж, фінансові можливості та особистий комфорт російських олігархів та чиновників. У підсумку, комплексна система санкцій, що поєднує державні заходи та активну участь міжнародного бізнесу, демонструє здатність світової спільноти координувати дії, посилювати тиск на агресора та створювати довгострокові механізми

стримування, одночасно підкреслюючи важливість приватного сектору у реалізації глобальної політики та стратегії підтримки України, і залишаючись ключовим елементом міжнародного впливу на Росію у сучасних умовах.

РОЗДІЛ 4

АНТИСАНКЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РФ

4.1. Використання третіх країн для обходу санкцій

Після початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України у 2022 році, міжнародна спільнота розгорнула комплекс санкційних заходів, спрямованих на ізоляцію Росії у політичному, економічному та фінансовому секторах. Однак одним із головних викликів для західних партнерів стала активна роль третіх країн, які через різні політичні, економічні чи стратегічні інтереси не приєдналися до санкцій або підтримали їх частково, що дозволило Росії частково зберегти доступ до глобальних ринків та фінансових потоків. Серед найбільш значущих партнерів Росії, які стали своєрідними «вузлами» у системі обходу санкцій, виділяють Китай, Індію, Туреччину та Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ). Всі ці країни не надають повної підтримки санкційної політики США та ЄС проти РФ.

Китай посідає особливе місце як головний стратегічний партнер Москви. З початком повномасштабного вторгнення, Китай став одним із головних імпортерів російської сировини, насамперед нафти та газу, а також постачальником товарів подвійного призначення, тобто технологій, обладнання, мікročипів, які традиційно постачалися західними компаніями. За даними, близько 90% російського імпорту чипів тепер має китайське або гонконзьке походження, що демонструє глибокий рівень інтеграції китайських виробничих ланцюгів із російською економікою [37]. При цьому офіційна позиція КНР формально є нейтральною, але в дійсності вона дозволяє або навіть сприяє обходу санкцій через дочірні компанії, офшори та торгівлю через треті країни. Китайські компанії часто діють за допомогою складних схем, щоб уникнути санкційних обмежень, включно із реекспортом товарів через Гонконг та інші регіони. Такі практики значно послаблюють вплив санкцій на російський технологічний сектор і дозволяють підтримувати деякі галузі, які потребують імпорту критичних компонентів. Партнерство Росії з Китаєм має

не лише економічний, а й стратегічний характер. Китай, перебуваючи під впливом власних санкцій США і Заходу, свідомо вибудовує альтернативні механізми фінансової взаємодії, наприклад, розвиток системи міжбанківських платежів CIPS (Cross-Border Interbank Payment System), яка потенційно може замінити SWIFT у транскордонних розрахунках. У 2023 році обсяг двосторонньої торгівлі між Росією та Китаєм досяг рекордних значень, що значно компенсувало втрати через санкції з боку західних партнерів [84]. Китайські технологічні компанії, такі як Huawei та ZTE, продовжують постачати в Росію обладнання, яке, за оцінками західних експертів, використовується в оборонному секторі.

Індія, що займає у світовій економіці важливу роль як великий імпортер енергоресурсів і виробник загалом, стала значним покупцем російської нафти на тлі західних обмежень. У 2023 році Індія закупила понад 40% усієї російської нафти, причому її нафта закуповувалася з великими знижками і часто піддавалася подальшій переробці на індійських НПЗ [101]. Потім нафтопродукти поставлялися на міжнародні ринки, у тому числі до Європи. Така схема суттєво послабила дієвість західних санкцій і дала змогу Росії зберігати значні грошові потоки та можливість для енергетичного шантажу. Індія, хоча і не є офіційним союзником Росії, значною мірою користується знижками на енергоресурси, які Москва пропонує у відповідь на санкційний тиск. Окрім нафти, Індія збільшила імпорт вугілля та природного газу, що дозволяє Росії підтримувати надходження валютних коштів [78]. Зворотно, Індія отримує вигоду через доступ до дешевих ресурсів і подальшу реалізацію продукції на світових ринках.

Наступною до огляду, потрібно залучити таку країну як Туреччина. Будучи членом НАТО та регіональним торговим гігантом, ця країна відіграє ключову роль у обході санкцій. Туреччина стала основним реекспортером товарів подвійного призначення, техніки, комплектуючих, що офіційно заборонені для прямого експорту з Європи в Росію. Окрім того, турецькі фінансові установи здійснюють значну частину валютних операцій, що

дозволяє обходити блокування SWIFT і знижує ефективність санкцій у фінансовому секторі. Через турецькі порти проходить значна частина російського експорту та імпорту, включно з товарами подвійного призначення, що використовуються у військовій промисловості [88]. Крім того, у Туреччині активно діють російські бізнес-структури, що сприяють відновленню логістичних ланцюгів, порушених санкціями. У звітах аналітичних центрів наголошується, що політична нестабільність у регіоні та прагнення Туреччини до самостійної зовнішньої політики створюють додаткові бар'єри для посилення санкційного тиску через цю країну [103]. Роль Туреччини у санкційному обхідному ланцюгу не обмежується лише транзитними послугами. Відомі випадки, коли турецькі підприємства виступали у ролі посередників у купівлі-продажу продукції, що заборонена для прямого експорту до Росії. Це стосується як промислових товарів, так і споживчих, які згодом перепродаються російським кінцевим споживачам. Важливо відзначити, що такий тип торгівлі стимулює корупційні практики і зменшує ефективність міжнародних зусиль із санкційного тиску [87].

Об'єднані Арабські Емірати стали найбільшим регіональним фінансовим і торговельним центром для російського капіталу після початку війни. Дубай перетворився на майданчик для проведення операцій у дирхамах, реєстрації фірм-прокладок та розміщення активів. Отже російські компанії та олігархи використовують даний ринок для приховування своїх активів і уникнення санкційних обмежень [27]. ОАЕ стали одним із головних логістичних вузлів, через які проходять товари, заборонені до прямого експорту до РФ, а також механізмів переказу коштів. Завдяки наявності великої кількості офшорних зон та високому рівню конфіденційності, російські бізнесмени та олігархи широко використовують ОАЕ для легалізації та маскуванню своїх активів [69]. За оцінками Financial Times, більше 20% інвестицій у нерухомість Дубаю припадає на російських інвесторів, що значно ускладнює застосування ефективних санкційних заходів [50]. При цьому уряд

ОАЕ не підписав жодних офіційних угод щодо підтримки санкцій, що фактично робить країну безпечним притулком для російських активів.

Важливим аспектом обходу санкцій є також роль третіх країн. Окрім вищезгаданих держав, РФ використовує для обходу санкцій ринки таких країн як Казахстан, Угорщина Сербія. Основне, що можуть надати вищезгадані країни для РФ є реекспорт, а саме купівля товарів у країн ЄС (мікročіпів та техніки загалом), а потім їх перепродаж до Москви. Також слід зазначити, що ще одним із механізмів обходу санкцій є так званий «платіж у національних валютах». Адже така стратегія дозволяє уникнути використання долара США та євро, які контролюються і можуть бути заморожені чи заблоковані. Китайський юань, індійська рупія, турецька ліра та еміратський дирхам все частіше використовуються у двосторонніх розрахунках, що знижує залежність від західних фінансових систем. Відомо, що Росія і Китай уже активно працюють над розширенням системи CIPS як альтернативи SWIFT, що робить платежі швидшими і менш прозорими для західних контролюючих органів [40; 34]. Також дана стратегія має й свої мінуси, адже Індія купуючи російську нафту платить в рупіях, але ці рупії, що потрапляють до РФ не можуть бути використані для купівлі товарів в Індії з боку Москви, адже ті у 2024 році заявили, що транзакції купівель можуть проводитися лише у доларах [19]. Тобто, РФ на даний момент має мільйони рупій, що лежать в російських банках та не можуть використовуватися як купівельна валюта [19].

Аналізуючи роль третіх країн у санкційній політиці проти Росії після 2022 року, можна зробити висновок, що міжнародні обмеження, незважаючи на масштабність і комплексність, мають обмежену ефективність через активну участь держав, які не приєдналися до санкцій або частково підтримують їх. Китай, Індія, та Об'єднані Арабські Емірати виступають ключовими «вузлами» для обходу обмежень, забезпечуючи Росії доступ до критично важливих ресурсів, технологій, фінансових потоків та ринків збуту. Китай постачає Росії товари подвійного призначення та високотехнологічні компоненти, а також розвиває альтернативні платіжні системи, що зменшує

залежність РФ від SWIFT. Однак, у нещодавно ухваленому 19-му пакеті санкцій ЄС були вжиті фінансові обмежуючі заходи, внаслідок чого на даний момент вісім банків та нафтотрейдерів з ОАЕ, Гонконгу, Таджикистану та Киргизстану, які обходять санкційні обмеження ЄС, перебувають під заборонаю на транзакції [45]. Крім того, на чотири банки з Білорусі та Казахстану також накладено заборону на проведення транзакцій через їхні зв'язки із фінансовими системами Росії. Окрім фінансового сектору, санкції торкнулися також операторів з Китаю та ОАЕ, що виготовляють або постачають до Росії військові товари або товари подвійного використання [45]. Загалом, роль третіх країн підкреслює, що ефективність санкцій безпосередньо залежить не лише від масштабності обмежень, а й від міжнародної координації, готовності партнерів суворо дотримуватися обмежень та здатності закривати «лазівки» у глобальних торговельних і фінансових потоках. На даний момент можна зробити висновок, що міжнародна скоординованість перебуває на високому рівні, що забезпечує оперативне реагування на спроби Росії обійти обмеження.

4.2. Тіньові фінансові механізми: криптовалюти, паралельний імпорт, торговельні посередники

Міжнародні санкції були застосовані до Російської Федерації у 2014 році та 2022 році як ще одна відповідь на збройну агресію проти України. Тому, щоб обходити санкції Путінський режим почав використовувати так звані «тіньові фінансові механізми». Криптовалюти, паралельний імпорт і посередницький бізнес є частиною цієї системи. Це захищає Російську Федерацію від повної шкоди від санкцій та підтримує економічну та фінансову стабільність у стратегічних галузях промисловості. У цьому розділі розглядаються повні деталі функціонування тіньового фінансування для захисту Російської Федерації від санкцій. У ньому показано, як ці системи впливають на політику міжнародних санкцій. Система використання так званих «тіньових механізмів» залишається однією з найважливіших проблем для досягнення

повного застосування санкцій проти путінського режиму. Їх використання дозволяє російським топ бізнесам пом'якшувати наслідки санкцій та підтримувати нормальне функціонування важливих галузей промисловості, зокрема у фінансовому, енергетичному та військовому секторах.

Першими до огляду, потрібно залучити новий економічний феномен, а саме так звані «Криптовалюти». Ці «цифрові валюти» дають можливість путінському режиму проводити анонімні, швидкі фінансові операції по всьому світу. З початку повномасштабного вторгнення, обсяг криптовалютних транзакцій, що проводили російські рахунки, зріз на 35% між 2022 і 2024 роками [42; 95]. Ці транзакції зазвичай здійснюються через децентралізовані біржі та платформи, які нелегко виявляти та блокувати міжнародні фінансові регулятори. Слід відзначити, що хоча криптовалюти не є панацеєю, вони все ж значно розширюють можливості обходу санкцій. З огляду на це, міжнародні організації та країни, що вводять санкції, розробляють інструменти для боротьби з криптовалютними ризиками, зокрема застосування алгоритмів штучного інтелекту для аналізу блокчейн-транзакцій, створення «чорних списків» криптогаманців і бірж, а також посилення нормативно-правового регулювання діяльності криптовалютних платформ [101]. Минулого року влада РФ дозволила використання криптовалютних монет у зовнішній торгівлі та вжила низку заходів для легалізації майнінгу криптовалют. У відповідь на підвищення активності використання Росією криптовалюти Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США повторно зареєструвало у санкційних списках біржу Garantex, що обробила понад 100 мільйонів доларів транзакцій за 2019 року, що прямо чи опосередковано пов'язані із незаконною діяльністю [109]. ЄС у 19-му санкційному пакеті наклали обмеження на розробника стейблкоїна A7A5, що прив'язаний до російського рубля, та оператора торгівельної платформи цієї монети. Крім того, усі транзакції, що із нею пов'язані, також обмежені у ЄС [45].

Іншим поширеним засобом обходу є паралельний імпорт, який передбачає ввезення заборонених чи обмежених товарів через третіх партнерів

з метою подальшої реалізації на внутрішньому ринку Росії. Ця практика часто передбачає зміни в документації щодо країни походження або постачальника, що дозволяє уникати прямої відповідальності перед санкційними органами. Зокрема, за даними аналітиків Ukraïner, масовими паралельні імпорتنі поставки стали у сферах електроніки, фармацевтики, а також складових оборонної промисловості [15]. Паралельний імпорт сприяє підтриманню життєдіяльності підприємств, що знаходяться під санкціями, а також зменшує тиск на споживачів і бізнес-середовище всередині країни. Суттєву роль у реалізації таких схем відіграють торговельні посередники, які базуються переважно у третіх країнах. Вони виступають як формальні отримувачі товарів чи послуг, що дозволяє мінімізувати прямі зв'язки з Росією. Ці посередники часто є вже існуючими компаніями, що отримують вигоду від посередництва в обхідних схемах. Незважаючи на санкційні обмеження, технологічна підтримка оборонного комплексу РФ зберігається значною мірою завдяки роботі таких посередників. Паралельний імпорт це практика ввезення товарів, заборонених або обмежених до ввезення офіційними каналами, через треті країни. Цей механізм є однією з ключових стратегій Росії для подолання торговельних обмежень, накладених санкціями. Додатковим інструментом тіньових фінансових потоків є використання багатовалютних транзакцій, що ускладнює відстеження грошових потоків. Як це було згадано раніше, використання юаня, дирхама, а також біткоїна та інших криптовалют створює ситуації мінімізування ризиків заморожування активів. Такі схеми не тільки дозволяють Росії підтримувати обіг валюти, але й забезпечують фінансування військових проєктів [54; 77].

Велике значення для успішної реалізації паралельного імпорту має існування налагоджених торговельних посередницьких мереж. З 2022 року, путінський режим почав використовувати стратегію залучення юридичних осіб в третіх країнах, що формально не пов'язані з Росією, але фактично виконують роль «прикриття» для транзакцій, що підпадають під санкції [48]. Торговельні посередники юридичні та фізичні особи, що здійснюють операції

з купівлі-продажу товарів і послуг від імені російських компаній, забезпечуючи мінімізацію прямого контакту з суб'єктами, які потрапили під санкції. Вони відіграють ключову роль у збереженні ланцюгів постачання, особливо в технологічно інтенсивних секторах. Великим викликом для міжнародної спільноти є те, що країни, які виступають посередниками, часто мають власні геополітичні та економічні інтереси, що не завжди збігаються з метою санкційної політики. Наприклад, Туреччина і ОАЕ демонструють прагматичний підхід до співпраці з Росією, зокрема у сферах енергетики та торгівлі, що створює економічний стимул для толерантності до санкційних обходів [52]. Інститутом KSE було проведено дослідження, згідно з яким попри обмеження російських торгівельних потоків, з січня по жовтень 2023 року РФ закупила через посередників військових товарів на понад 22 мільярди доларів. Більшість товарів виготовлені у країнах-союзниках, проте імпортовані через дистриб'юторів у Китаї, Туреччині тощо [23]. Тобто, маємо суттєву прогалину в експортному контролі, яка стала лазівкою для пом'якшення санкційного режиму. Проте, окрім імпорту товарів через посередників, схожа схема використовується і для експорту російської нафти завдяки «тіньовому флоту» на віддалені ринки через багатосторонні торговельні маршрути, обходячи таким чином санкції. Як зазначалося вище, санкційні пакети ЄС містять обмеження даного флоту, у 19-му пакеті довівши загальну кількість у списку до 557. Для подолання цих викликів необхідно посилити міжнародну співпрацю у сфері фінансового моніторингу, розвивати технологічні інструменти аналізу і відстеження транзакцій, а також удосконалювати нормативно-правову базу. Особливу роль відіграють міждержавні ініціативи щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, де санкції повинні інтегруватися у більш широку систему фінансового контролю.

Отже, тіньові фінансові механізми стали ключовим інструментом, який дозволяє Російській Федерації зменшувати ефективність міжнародних санкцій і підтримувати стабільність у стратегічних секторах економіки. Використання криптовалют, паралельного імпорту, посередницьких мереж та

багатовалютних транзакцій формує розгалужену систему обходу обмежень, що забезпечує доступ до критично важливих товарів, технологій і фінансових потоків. Ці практики значно ускладнюють роботу санкційних органів, створюють додаткові ризики для глобальної фінансової безпеки та демонструють адаптивність російського режиму до зовнішнього тиску. Успішна протидія таким схемам потребує поглибленої міжнародної координації, посилення регуляторних інструментів, розвитку аналітичних технологій моніторингу транзакцій та інтеграції санкційної політики у ширший контекст боротьби з відмиванням коштів. Лише комплексний підхід здатен мінімізувати можливості обходу санкцій і підвищити їхню загальну ефективність у стримуванні агресивної політики Росії.

4.3. Проблеми контролю та правозастосування санкційної політики

Контроль і правозастосування санкційної політики стикаються з фундаментальними викликами, що пов'язані із особливостями глобальної економіки та характером міжнародного права. Однією з ключових проблем є постійна адаптація російських компаній, фінансових установ і державних структур до санкційного режиму, що вимагає від контролюючих органів не лише реагувати на відомі порушення, а й прогнозувати нові способи обходу обмежень. Зокрема, Росія активно використовує розгалужені мережі підставних компаній, філій у межах співпраці з третіми країнами [89]. Додатковою проблемою є швидкість ухвалення нових санкцій та їх імплементації. Часто країни запроваджують санкції з політичним ухилом, але технічні служби не встигають оновити бази даних, навчити персонал та впровадити механізми моніторингу, що призводить до розриву між офіційними рішеннями та їх практичним виконанням [100]. Це створює «прогалини» у санкційній системі, які експлуатуються для продовження економічних операцій із Росією.

Управління санкційними програмами потребує не лише жорсткого контролю, а й комплексної співпраці: від митниць і фінансових регуляторів до спецслужб і правоохоронних органів. У багатьох державах ця координація залишається формальною або недостатньо ефективною, що послаблює санкційний тиск [6]. Ще один аспект полягає у викликах, пов'язаних із юридичною відповідальністю. Відсутність чітких механізмів міжнародного правосуддя у сфері санкцій створює ситуації, коли порушники, навіть ідентифіковані, не несуть достатньої відповідальності. Це стосується як юридичних осіб, так і фізичних осіб, ключових фігурантів корупційних схем, підставних директорів та посередників. Проблеми виникають і у зв'язку з обмеженою співпрацею окремих фінансових інститутів, які, через бажання зберегти бізнес із російськими клієнтами, формують «сіру зону» у санкційному полі. Відсутність жорстких міжнародних стандартів і загального правового простору дає можливість таким інститутам уникати покарань [102]. Враховуючи вищезазначене, для підвищення ефективності контролю та правозастосування санкцій необхідно інвестувати у професійний розвиток кадрів, розбудову аналітичної інфраструктури, створення міжнародних платформ для обміну інформацією і проведення спільних операцій із виявлення та припинення санкційних порушень. Важливо також розробляти більш жорсткі норми міжнародного права, які б уніфікували процедури і відповідальність, а також стимулювали би посилену відповідальність фінансових і комерційних установ за участь у схемах обходу санкцій. Такий підхід дозволить зменшити ефективність російських контрзаходів і посилить вплив санкцій як інструменту міжнародної політики.

Однією із найбільш показових прикладів проблеми правозастосування санкцій є блокування Бельгією ініціативи ЄС щодо надання Україні «репараційного кредиту» у розмірі 140 мільярдів євро, 90 мільярдів євро з яких за рахунок використання заморожених російських активів [46]. Більшість європейських лідерів схиляються до думки, що використання російських активів є найбільш реалістичним та доступним способом фінансової допомоги

Україні, натомість Бельгія блокує дану ініціативу через побоювання юридичних наслідків, так як більша частина коштів зберігається у депозитарії Euroclear, що належить Брюсселю. Керівництво держави вимагає від партнерів гарантій повного покриття судових витрат, що виникнуть у випадку подачі Росією позовів проти цієї схеми. Крім того, Бельгія також вимагає гарантій швидкого забезпечення коштів для виплати Росії у випадку рішення суду на користь необхідності відшкодування активів Росії [46].

Основною перешкодою у конфіскації коштів є Конвенція ООН, згідно з якою майно держави користується імунітетом від юрисдикції судів іншої держави. У вересні 2023 року Renew Democracy Initiative (RDI) опублікувала вичерпний звіт щодо юридичної можливості передачі російських активів Україні [70]. Автором звіту є один із провідних юристів Сполучених Штатів та професор Гарвардської юридичної школи Лоуренс Трайб, який вказує на правомірність передачі російських активів відповідно до історичної практики та існуючим прецедентам відповідно до конституції США та чинним статутам Конгресу. Відповідно до звіту, через постійні порушення Росією норм міжнародного права, доктрина контрзаходів, включаючи принцип пропорційності та незворотності, надає право США та союзникам реагувати на безпідставні агресивні дії РФ та спонукати порушницю до дотримання міжнародно-правових норм [70]. За словами Джемса Кроуфорда враховуючи неодноразові порушення норм міжнародного права Росією, «доки контрзаходи є пропорційними правопорушенням, вони не потребують судових чи арбітражних процесів для реалізації компенсації» [122]. Повертаючись до висновків звіту, у випадку порушення Росією суверенітету України використання російських активів як контрзаходу вважатиметься правомірним, оскільки держава, що не дотримується норм міжнародного права, повинна враховувати усі ризики та наслідки свої агресивних дій, не використовуючи власний суверенітет як «щит» [70].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ефективність контролю та правозастосування санкційної політики значною мірою залежить від здатності

міжнародної спільноти адаптуватися до складної та динамічної природи російських стратегій обходу обмежень. Головні виклики формуються поєднанням факторів: гнучкістю російських державних і приватних структур, які системно використовують мережі підставних компаній та посередників у третіх країнах; інституційною інертністю багатьох держав, де швидкість ухвалення санкцій не супроводжується належною технічною імплементацією; а також фрагментованістю міжнародного правового поля, що дозволяє порушникам уникати відповідальності. Існуючі «лакуни» у координації між митними органами, фінансовими регуляторами, спецслужбами та правоохоронними структурами створюють можливості для продовження нелегальних економічних операцій, а недостатня підготовленість кадрів та обмежені технологічні ресурси додатково ускладнюють ситуацію. Фінансові інститути, які прагнуть зберегти комерційні вигоди, формують «сірі зони» співпраці з Росією, що підриває цілісність санкційного режиму. У цих умовах посилення санкційного контролю потребує системних рішень: інвестування в людський капітал і сучасні аналітичні інструменти, створення міжнародних механізмів обміну інформацією, уніфікації стандартів відповідальності та встановлення прозорих правових процедур. Лише комплексний і технологічно модернізований підхід може мінімізувати ефективність російських схем ухилення та забезпечити реальний вплив санкцій як інструменту міжнародної безпеки та стримування агресії.

Варто відзначити, російський режим вміло використовує норми міжнародного права з власною вигодою, заперечуючи очевидне їх порушення зі свого боку. Попри розуміння міжнародною спільнотою правомірності контрзаходів у вигляді передачі заморожених активів Україні, досі ведуться дискусії щодо можливості третіх сторін, що не є безпосередніми учасниками конфлікту (до прикладу, ЄС), застосування даних заходів проти однієї із сторін конфлікту. Отже, проблема досі висить у повітрі і потребує негайного вирішення. Наявні прогалини в міжнародному правовому полі, відсутність уніфікованих стандартів відповідальності та недостатній рівень аналітичного

та технологічного забезпечення ускладнюють своєчасне виявлення та блокування схем обходу санкцій, що створює додаткові ризики для глобальної фінансової безпеки та суттєво послаблює заходи міжнародної політики у стримуванні агресії.

РОЗДІЛ 5

ЕФЕКТИВНІСТЬ САНКЦІЙ В СИСТЕМІ СТРИМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

5.1. Вплив санкцій на прийняття рішень керівництвом РФ

Вплив санкцій на політичні рішення російського керівництва є однією з найскладніших і найобговорюваніших тем в аналітиці міжнародних відносин. Санкції є інструментом зовнішнього тиску, який має змусити цільову державу змінити свою політику через обмеження економічних і політичних ресурсів. Втім, практична реалізація цієї мети залежить від багатьох факторів, серед яких структура влади, внутрішня політична консолідація, здатність адаптуватися до зовнішніх викликів та рівень впливу альтернативних каналів підтримки.

Від початку запровадження санкцій проти Росії після анексії Криму в 2014 році та подальшої ескалації конфлікту в 2022 році, можна простежити низку відповідних реакцій російського політичного керівництва, які свідчать як про певний вплив санкцій, так і про обмеження їх ефективності [63]. З одного боку, санкції спричинили значне погіршення економічної ситуації, скорочення доступу до міжнародних фінансових ринків, втрату інвестицій та технологій [69]. З іншого, політична еліта Росії використовує санкції як інструмент мобілізації населення на війну в Україні (в РФ «СВО»), формуючи наратив зовнішньої агресії, що дозволяє зміцнити внутрішній контроль та придушити опозиційні настрої [103]. Крім того, система прийняття рішень у Росії характеризується високим ступенем централізації, тобто особистої влади Володимира Путіна, що ускладнює вплив зовнішнього тиску на зміни політики [79]. На додаток, авторитарний режим Росії позиціонує санкції як прояв агресії зовнішніх ворогів, і завдяки даній пропаганді легітимізують свої дії серед населення. На даний момент керівництво Росії на чолі із Володимиром Путіним все ще має підтримку серед широких верст населення, що допомагає режиму уникнути краху під тиском обмежень. Санкції часто

викликають реакції, спрямовані на збереження політичного статус-кво, наприклад, посилення авторитарних практик, цензуру та контроль над економічними ресурсами. Відповідно, на рівні стратегічних рішень Росія не демонструє суттєвого відступу від агресивної політики, незважаючи на економічні ускладнення. Навпаки, в умовах відсутності військової поразки або внутрішньої революції та зміни системи, її авторитарний режим може довго підтримувати своє існування та навіть розширювати межі своєї агресії.

Важливим фактором є і те, що санкції працюють не миттєво, а через тривалі часові проміжки, діючи опосередковано через погіршення економічних та соціальних умов, які з часом можуть спричинити зниження підтримки керівництва серед еліт і населення [75]. У короткотерміновій перспективі російське керівництво вдається до заходів посилення економічної співпраці з країнами, що не підтримали санкції як це було оглянуто у розділі 3 нашого дослідження, розвиток власних технологій і виробництв, а також активний контроль над суспільством [89].

Як це було згадано раніше, на рівні персональних санкцій спостерігається часткова ефективність. Представники політичної еліти і бізнесу (Путін, Шойгу, тощо) втратили доступ до закордонних активів, що обмежує їхній вплив і потенціал для підтримки режиму [83]. Проте широке коло олігархів і чиновників знаходить шляхи обходу санкцій, використовуючи фінансові схеми та посередницькі компанії [88]. Введені обмеження істотно звузили доступ Росії до міжнародних фінансових ринків, технологій і капіталу, що спричинило падіння ВВП, зростання інфляції та зниження рівня життя населення. За офіційними даними Центрального банку РФ, країна зіткнулася з обмеженнями у валютному обміні та зниженням обсягу іноземних інвестицій [18].

Слід зазначити, що з економічного боку санкції суттєво обмежили доступ Росії до світових фінансових ринків. Зокрема, обмеження щодо операцій із долларом США, блокування активів та відключення російських банків від міжнародної системи SWIFT призвели до значних проблем із

платіжним балансом і валютними резервами [33; 83]. Як наслідок, Росія зазнала спаду інвестиційної активності, різкого скорочення імпорту технологій та зростання вартості зовнішнього запозичення [69; 38]. Проте, російська економіка завдяки імпортозаміщенню, переорієнтації на ринки третіх країн (Китай, Індія, Туреччина), змогла відновити частину свого впливу на міжнародні ринки та частково вийти з міжнародної ізоляції. З політичної точки зору, санкції мають неоднозначний ефект. З одного боку, вони створюють серйозні виклики для керівництва, послаблюючи економічний фундамент режиму. З іншого, російська влада вдається до формування інформаційної кампанії, в якій санкції подаються як атака зовнішніх ворогів на «велику Росію», що сприяє мобілізації суспільства та консолідації політичної еліти [41; 42]. Тим не менш зростаючий соціально-економічний тиск та ізоляція від світових фінансових і технологічних систем поступово підривають довіру до влади в РФ, формуючи передумови для внутрішньої напруги, яку навіть союзники Москви не зможуть компенсувати у довгостроковій перспективі [36].

Дослідники також вказують, що вплив санкцій на російське керівництво посилюється в періоди економічної кризи, коли внутрішня нестабільність загрожує збереженню влади [74]. Однак санкції поки що не змогли стати каталізатором системних внутрішніх реформ чи зміни зовнішньої політики Росії, частково через відсутність єдності міжнародної спільноти у посиленні санкційного режиму та обходу обмежень з боку третіх країн [43]. Таким чином, хоча санкції безумовно впливають на рішення російського керівництва, цей вплив є багатовимірним і складним. Вони створюють економічні та політичні виклики, що з часом можуть привести до зміни курсу, але наразі політична воля Кремля залишає без змін зовнішню агресивну політику, демонструючи стійкість до зовнішнього тиску. Подальше посилення санкцій, а також більш тісна міжнародна координація, можуть змінити цю динаміку в майбутньому.

Проведений аналіз впливу санкцій на політичні рішення російського керівництва свідчить про їхню складну та багатовимірну природу, де

економічні обмеження переплітаються з політичними, соціальними та стратегічними чинниками. З одного боку, санкції суттєво обмежили доступ Росії до міжнародних фінансових ринків, заблокували активи та ускладнили зовнішньоторговельні операції, що призвело до скорочення інвестицій, зростання вартості запозичень, падіння обсягів імпорту технологій і погіршення економічних умов для населення, а також зменшило можливості політичної та фінансової підтримки окремих елітних груп. З іншого боку, політична система Росії, яка характеризується високою централізацією влади та значним контролем над суспільством, дозволяє Кремлю трансформувати зовнішній тиск на інструмент мобілізації населення та консолідації політичної еліти, формуючи наратив зовнішньої агресії та виправдовуючи агресивну зовнішню політику. При цьому санкції проявляють свою ефективність здебільшого через довгострокові економічні наслідки: зниження рівня життя, скорочення валютних резервів та падіння доходів бюджету можуть з часом впливати на стабільність режиму та прийняття рішень, особливо у періоди економічної кризи. Однак частковий вплив персональних санкцій на політичну еліту обмежується можливостями обходу обмежень через офшорні схеми, транзитні угоди та альтернативні ринки третіх країн, що створює механізми пом'якшення економічного тиску. Крім того, використання розрахунків у національних валютах та переорієнтація на торговельні і фінансові партнерства поза межами західного світу (Китай, Індія, Туреччина, ОАЕ) послаблюють вплив західних санкцій на стратегічні рішення Кремля, зберігаючи можливості для фінансових потоків та технологічного забезпечення оборонного сектору. Таким чином, хоча санкції створюють суттєві економічні та політичні виклики, наразі вони не змогли змінити зовнішньополітичний курс Росії або спонукати її до системних політичних реформ; для підвищення їхньої ефективності необхідна комплексна міжнародна координація, поєднання економічних, дипломатичних, інформаційних та військових механізмів тиску, що потенційно може змінити баланс сил і вплив на політичні рішення у довгостроковій перспективі.

5.2. Кореляція між економічним тиском і військовими можливостями РФ

Санкції, запроваджені проти Російської Федерації, за останні роки стали найбільш масштабним і комплексним пакетом міжнародних обмежень, що поєднують економічні, фінансові, технологічні та персональні заходи. Водночас їхня роль у впливі на політичні рішення Кремля заслуговує на детальний розгляд через багатогранність викликів, які постають у контексті сучасної геополітики.

Однією з ключових особливостей російської політичної системи є висока централізація влади та існування авторитарного режиму, де прийняття рішень зосереджено в руках президента та його найближчого оточення. Така система, як наголошують експерти, знижує ефективність зовнішнього економічного тиску у формі санкцій, оскільки керівництво може ухвалювати політичні рішення незалежно від економічних проблем, спираючись на контроль над силовими структурами, інформаційний вплив та адміністративні ресурси [52; 54]. У період після анексії Криму та початку збройної агресії проти України в 2022 році санкції були запроваджені широким колом країн, включно з США, ЄС, Великою Британією, Канадою та іншими партнерами. Вони охопили як обмеження у фінансовому секторі- блокування активів, відключення від SWIFT, заборона на операції з ключовими банками, — так і заборони на експорт технологій до стратегічних галузей [37]. Персональні санкції обмежили можливості російської політичної та бізнес-еліти вести міжнародні фінансові операції та користуватися активами за кордоном [91]. Незважаючи на те, що санкції на РФ були введені, дослідження показують, що російське керівництво застосовує комплексну стратегію адаптації. Значну роль відіграють альтернативні фінансові та торговельні канали через країни, які не приєдналися до санкцій, такі як Китай, Індія, ОАЕ та Туреччина. Ці країни стали можливістю для обходу санкцій. Це знижує ефективність ізоляції та дає Кремлю додатковий простір для маневру.

Слід зазначити, що з 2022 року, як це було згадано в Розділі 3 роботи, путінський режим, активно використовує механізми імпортозаміщення та внутрішньої локалізації виробництва через запровадження санкційних обмежень проти російських та білоруських фірм, що працювали в оборонному та пов'язаних секторах промисловості. За результатами проведеного дослідження Center for Strategic & International Studies (CSIS), у відповідь на обмеження, для підтримки власної оборонної промисловості Російська Федерація змушена шукати нових постачальників, які часто виявляються менш надійними, а їхня продукція має значно нижчу якість за західні аналоги [85]. Обмеження доступу до передових технологій уповільнюють модернізацію збройних сил, що вже видно на можливості путінського режиму модернізувати свої війська, адже навіть зараз у 2025 році російські війська не мають повного забезпечення й по-декуди «мобіки», постачаються старими радянськими формами та технологіями [28]. Однак, у запасі агресора досі мають місце довоєнні запаси, достатній людський потенціал та пріоритетність виробництва для оборонної промисловості, що дозволяє Росії продовжувати військове протистояння в Україні, хоча план блискавичної перемоги давно змінився стратегією повільного виснаження противника.

Фінансові санкції, зокрема блокування активів та відключення низки російських банків від системи SWIFT, суттєво обмежили можливості РФ залучати міжнародний капітал і проводити фінансові операції з країнами заходу [75]. Ці обмеження призвели до зменшення надходжень валютних резервів та ускладнили імпорт критично важливих компонентів для військового комплексу. «Технологічні санкції», як було оглянуто раніше, були зосереджені на забороні експорту обладнання подвійного призначення, передових мікросхем, електронних систем і матеріалів, які необхідні для модернізації військової техніки. Відсутність доступу до новітніх технологій у довгостроковій перспективі створює значні проблеми для оновлення військового парку Росії, зокрема в авіації, ракетних системах і кібербезпеці [77]. За оцінками «Європейського центру досліджень енергетики та чистого

повітря», ембарго на експорт енергоресурсів та обмеження цін на нафту і газ ускладнили фінансовий стан РФ, зменшуючи обсяг коштів, які держава може направити на військові потреби [77]. Однак деякі дослідники вказують, що Росія частково компенсує ці втрати шляхом збільшення експорту в країни, які не приєдналися до санкційного режиму, зокрема Китай, Індія та ОАЕ, що дозволяє їй підтримувати мінімальний рівень фінансування військових програм.

Важливо також врахувати, що початкові санкції, введені після 2014 року у відповідь на анексію Криму, не спричинили миттєвого та глибокого економічного краху Росії, що зумовило певний скепсис щодо їх ефективності [15]. Проте, як зазначають аналітики з Economics Observatory, збільшений пакет санкцій після початку повномасштабного вторгнення 2022 року, значно загострив економічний тиск, зокрема через заборону експорту технологій подвійного призначення, обмеження доступу до фінансових ринків та ембарго на енергетичні ресурси [114]. Однак, аналіз матеріалів Економічної правди під назвою «Чому санкції не ламають економіку Росії» демонструє, що РФ застосовує різноманітні механізми адаптації до нових санкцій розглянуті вище. Ці фактори частково пом'якшують негативний ефект санкцій у короткостроковій перспективі, створюючи ілюзію стабільності. Як свідчить дослідження «Чому Велика Британія може ніколи не конфіскувати російські активи», ефективність санкцій значною мірою залежить від рівня координації між країнами, швидкості їх впровадження і суворості контролю за обходом. Відсутність єдиної стратегії чи «дірки» у санкційній системі дають РФ можливість застосовувати механізми транзиту товарів через країни третього світу, що значно знижує ефективність заходів [106]. Зауваження Центру оборонних стратегій, підкреслюють, що ефективність санкцій стримується також слабкістю санкційного контролю та неузгодженістю у застосуванні обмежень окремими країнами. Відсутність повної політичної волі та інтересів окремих економічних груп гальмує посилення санкцій і їх належний моніторинг [113].

Санкції, запроваджені проти Російської Федерації після 2014 та 2022 років, представляють безпрецедентний комплекс міжнародних обмежень, що поєднують економічні, фінансові, технологічні та персональні заходи. Вони суттєво обмежили доступ Росії до міжнародних фінансових ринків, передових технологій, критично важливих ресурсів і стратегічних товарів, створивши значний економічний та політичний тиск на керівництво держави. Водночас ефективність санкцій обмежується рядом структурних і системних чинників, серед яких ключову роль відіграє висока централізація влади та авторитарний характер політичної системи Російської Федерації, що дозволяє приймати стратегічні рішення незалежно від економічних обмежень, використовуючи контроль над силовими структурами, адміністративні ресурси та інформаційний вплив.

За 2024–2025 рр. можна побачити тенденцію змін думок світових експертів із санкційної політики. У 2024 р. переважно оцінювали вплив санкцій як такий, що сильно послабить РФ у середньо- і навіть короткостроковій перспективі. Блеф Кремля щодо того, що «санкції їм лише на користь» швидко розбивався об постійні змоги московських дипломатів досягти відміни чи хоча б часткового послаблення санкцій. Одночасно, було враховано, що Москва успішно використовує дипломатичні, фінансові та торговельні важелі для зменшення впливу санкційного тиску на свої політичні рішення. З перемогою Д. Трампа на виборах США та посиленням риторики щодо «швидкого завершення війни без врахування позиції України та країн ЄС» думки дослідників першої половини 2025 р. стали критичними щодо перспектив санкцій. Але неспроможність Д. Трампа виконати ці обіцянки призвела до зміни думок на осінь 2025 р. Порівняти це можливо зі звітним першої половини 2025 р.: у цьому контексті, наприклад, аналітика британського Royal United Services Institute (RUSI) попереджала про «очікуваний колапс» санкцій і про високі витрати без відповідного ефекту. Автори підкреслювали ризик втрати €200 млрд заморожених російських активів через можливе блокування з боку окремих членів ЄС та відсутність

єдиної політичної волі для довготривалого підтримання санкційного режиму. У статті йдеться про те, що ефект санкцій не повинен сприйматись як гарантований результат, оскільки «очікування змін без дій» формує помилкову стратегію. Відповідно, автори прогнозували колапс санкційного режиму проти РФ не через слабкість самих санкцій, а через брак політичної єдності, ресурсів і процедур контролю після перемоги у США Дональда Трампа та з огляду на власні інтереси країн Європи. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти, чому економічний тиск не автоматично призводить до змін політичної поведінки РФ в короткій перспективі, але одночасно переоцінює позиції опонентів санкцій усередині ЄС (Угорщини та Словаччини) [76].

Таким чином, попри значний економічний і технологічний тиск, санкції не призвели до кардинальної зміни стратегічних політичних рішень Російської Федерації у короткостроковій перспективі. Реальна ефективність міжнародних обмежень багато в чому визначається рівнем міжнародної координації, уніфікацією правових і контрольних механізмів та здатністю глобальної спільноти мінімізувати можливості обходу санкцій. У довгостроковій перспективі підвищення ефективності санкційної політики можливе лише за умови системного та комплексного підходу, який поєднує суворий контроль, правову уніфікацію, аналітичний моніторинг та інтеграцію економічних обмежень у ширший контекст глобальної безпеки, що дозволить посилити стримувальний ефект санкцій на агресивну політику Російської Федерації та зміцнити міжнародну стабільність. У підсумку, антиросійській коаліції потрібно налаштувати механізми системного моніторингу операцій з оборонними компаніями та їхніми філіями, що мають прямий чи опосередкований зв'язок з Росією і можуть сприяти пом'якшенню впливу обмежень на її військово-промисловий комплекс. Необхідно також забезпечити механізм оперативного реагування на виявлення прогалин у цих обмеженнях, що дозволяють Росії імпортувати західне обладнання.

5.3. Досвід України у здійсненні санкційної політики на міжнародному рівні

Україна від початку російської агресії 2014 року виступає активним ініціатором та учасником міжнародних санкцій проти Російської Федерації. Перші санкції, запроваджені Європейським Союзом у відповідь на незаконну анексію Криму, стали початком системного підходу до санкційної політики. Українська дипломатія змогла забезпечити тривале продовження цих обмежень та розширення їхньої дії, зокрема шляхом активної роботи з міжнародними партнерами, включаючи США, Великобританію, Канаду та ЄС [33; 83]. Одним із ключових досягнень України стало включення у санкційні списки найближчого оточення російського керівництва, а також топ-олігархів, що підтримують агресивну політику Кремля.

Україна також доклала значних зусиль у протидії обходу санкцій. Виявлення та документування схем транзиту товарів через треті країни, зокрема Китай, Індію, Туреччину та Об'єднані Арабські Емірати, дозволили міжнародним партнерам удосконалити контрольні механізми [89; 34]. Спільні аналітичні платформи, створені за участі України, ЄС та міжнародних організацій, допомагають оперативно реагувати на нові виклики та удосконалювати санкційні режими. Слід також відзначити важливу роль України у сфері інформаційної підтримки санкційної політики. Активне використання публічних звітів, аналітичних доповідей та співпраця з медіа сприяють підвищенню прозорості та посиленню тиску на країни та компанії, які намагаються ігнорувати або обходити санкції [114]. У сфері інформаційної політики Україна організувала низку кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності міжнародної спільноти щодо впливу санкцій і необхідності їх подальшого посилення. Зокрема, проекти Razom We Stand та Українського інституту майбутнього активно поширюють аналітику, кейс-стаді та візуалізації, що ілюструють, як санкції впливають на російську економіку та військову спроможність. Ці матеріали широко використовуються дипломатами

і політиками для аргументування важливості санкцій на міжнародних платформах.

Значний внесок у посилення санкційної політики має і Український уряд, який у тісній координації з міжнародними партнерами розробляє комплексні стратегії економічного тиску на РФ, що включають не лише заборони та обмеження, але й механізми моніторингу та реагування [83]. З дипломатичної точки зору Україна змогла мобілізувати широку міжнародну коаліцію, що включає країни Європейського Союзу, Сполучені Штати Америки, Канаду, Великобританію, Японію та низку інших держав, які послідовно вводять та розширюють санкції. Зокрема, важливо відзначити роль Києва у сприянні ухваленню низки раундів санкційних пакетів, що охоплюють різні сектори економіки РФ, від фінансів і енергетики до оборонної промисловості [83].

Важливою складовою санкційної політики, активним просуванням якої займалася Україна, стало введення персональних санкцій проти ключових політичних діячів і олігархів, які безпосередньо підтримують або фінансують воєнні дії. Ці заходи мали за мету не лише економічне ослаблення російської еліти, а й створення політичного тиску всередині країни. За даними Siegel, персональні санкції значно ускладнили доступ фігурантів до закордонних активів та фінансових ресурсів, що, у свою чергу, зменшило їхню спроможність підтримувати агресивні політичні ініціативи Кремля. Окрім формування санкційних списків, Україна доклала значних зусиль у протидії механізмам обходу санкцій, які широко використовують Росія та її бізнес-партнери [77].

Інформаційна робота стала додатковим важливим інструментом у протидії РФ. Українські урядові та громадські організації організовують кампанії, які розкривають ефективність санкцій, висвітлюють факти обходу обмежень та наголошують на міжнародній відповідальності окремих держав і корпорацій, що порушують санкційні режими. Ця робота не лише посилює тиск, а й сприяє формуванню у громадськості усвідомлення важливості санкцій для безпеки України і регіону (Санкції проти РФ: між ефективністю та

ілюзіями, 2023). Український уряд у тісній координації з міжнародними партнерами розробляє комплексні стратегії, які охоплюють не лише традиційні санкції, але й превентивні заходи, спрямовані на попередження інвестицій у російську економіку, посилення контролю за технологічним експортом, а також блокування фінансових потоків, пов'язаних із військовою промисловістю [107].

Додатково, під час прийняття 12-го пакету санкцій проти РФ, Єврокомісією було зазначено, що Україна в рамках консультаційного процесу долучила свої пропозиції щодо розширення заборон імпорту/експорту та посилення нафтового цінового механізму. Тобто, українські ініціативи не залишаються «на папері», а фактично впливають на формулювання санкційної політики західних держав і інституцій. При цьому, хоча остаточне рішення за партнерами, а не за Києвом, вага українських пропозицій значно зросла із доказом стійкості, їхній конверсійний ефект у рішення ЄС і США ще залежить від того, як глибоко вони інтегруються в мультинаціональну коаліцію, враховують інтереси союзників і супроводжуються ефективним виконанням [39].

Незважаючи на помітний прогрес, Україна також стикається з викликами. Зокрема, недостатня скоординованість дій у деяких країнах, слабкість правозастосування та недосконалість механізмів контролю сприяють тому, що Росія знаходить шляхи для часткового обходу санкцій. Це підкреслює необхідність подальшого поглиблення співпраці, інтеграції аналітичних ресурсів та посилення санкційної дипломатії [107]. Досвід України засвідчує, що санкції можуть бути ефективним інструментом стримування агресії лише за умови їх послідовного та комплексного застосування, а також постійного вдосконалення у відповідь на динамічні виклики міжнародної політики. Саме поєднання дипломатичних, економічних, аналітичних та інформаційних зусиль робить українську модель прикладом для інших країн, що постраждали від агресії чи порушення міжнародного права.

Досвід України у формуванні та просуванні міжнародних санкцій проти Російської Федерації демонструє ефективність комплексного та системного підходу, який поєднує дипломатичні, економічні, аналітичні та інформаційні інструменти. Українська дипломатія та уряд змогли мобілізувати широку міжнародну коаліцію, забезпечити тривале продовження та розширення санкційних режимів, а також активізувати введення персональних обмежень проти політичної та економічної еліти РФ. Значну роль відіграє протидія обходу санкцій, що реалізується через аналітичні платформи, моніторинг транзитних схем та координацію з партнерами, а також інформаційна підтримка, яка підвищує прозорість і стимулює міжнародну відповідальність. Водночас досвід України показує, що ефективність санкцій залежить від високого рівня координації між країнами, надійності правозастосування та постійного вдосконалення механізмів контролю. Недосконалість цих елементів дає можливість Росії частково обходити обмеження, що підкреслює необхідність подальшого поглиблення міжнародної співпраці та інтеграції аналітичних ресурсів. Таким чином, українська модель санкційної політики слугує прикладом того, як послідовне і комплексне застосування різних інструментів дозволяє підвищити ефективність обмежувальних заходів, створити значний економічний і політичний тиск на агресора та сприяти зміцненню міжнародної безпеки.

Аналіз ефективності санкцій у стратегії стримування російської агресії свідчить про їхню багатовимірну природу та неоднозначний вплив на політичні та економічні рішення Кремля. Санкції суттєво обмежили доступ Росії до міжнародних фінансових ринків, передових технологій та стратегічних ресурсів, що негативно позначилося на інвестиційній активності, валютних резервах, імпорті технологій та фінансуванні ключових секторів, зокрема військового комплексу. Персональні обмеження проти політичної та економічної еліти РФ додатково звузили їхні можливості впливати на режим

Водночас політична система Росії, що характеризується високою централізацією влади, авторитарним керівництвом та контролем над

суспільством, дозволяє Кремлю адаптуватися до зовнішнього тиску, трансформуючи санкції на інструмент мобілізації населення та консолідації політичної еліти. Використання альтернативних торговельних та фінансових каналів через країни, що не приєдналися до санкцій (Китай, Індія, Туреччина, ОАЕ), а також імпортозаміщення та локалізація виробництва знижують ефективність обмежень у короткостроковій перспективі.

Досвід України демонструє, що послідовне та комплексне застосування санкційних заходів значно підвищує їхню ефективність. Українська дипломатія та уряд змогли мобілізувати міжнародну коаліцію, забезпечити тривале продовження і розширення санкцій, запровадити персональні обмеження проти ключових діячів РФ та протидіяти обходу санкцій через аналітичні платформи, моніторинг транзитних схем і інформаційні кампанії.

Разом із тим, ефективність санкцій залишається обмеженою через недостатню координацію між країнами, слабкість правозастосування та наявність механізмів обходу обмежень. Це підкреслює необхідність інтегрованого міжнародного підходу, що поєднує економічні, дипломатичні, інформаційні та правові інструменти.

Таким чином, санкції є потужним механізмом економічного та політичного тиску на Росію, але їхня довгострокова ефективність залежить від комплексності, координації та постійного вдосконалення міжнародної санкційної політики. Український досвід слугує прикладом успішної інтеграції дипломатичних, економічних та аналітичних зусиль для підвищення стримувального потенціалу санкцій у контексті сучасних геополітичних викликів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було комплексно проаналізовано ефективність санкційних заходів та міжнародних механізмів стримування російської агресії проти України, а також роль цифрових медіа у формуванні і поширенні гібридної інформаційної війни. Встановлено, що вивчення санкцій як інструменту тиску можливе в межах різних концептуальних рамок, за допомогою яких можна пояснити природу санкцій та механізм їх дії. Завдяки проведеному теоретичному аналізу було підтверджено, що поєднання економічних санкцій з інформаційними та дипломатичними заходами підвищує ефективність міжнародної стратегії стримування агресії. Саме комплексний підхід дозволяє значно зменшити можливості противника для маніпуляцій, обмежити його економічні ресурси та підвищити політичні витрати агресивних дій.

Детальне вивчення механізмів запровадження санкцій демонструє складність міжнародної політики обмежень, що класифікується за суб'єктами, що її запроваджують, сферами впливу та цільовою спрямованістю. Це дозволило впорядкувати інструменти міжнародного впливу та сформулювати вдалі підходи до його використання. Визначено, що ключову роль у легітимізації санкційної політики та забезпеченні її виконання мають міжнародні інституції, такі як ООН, ОБСЄ.

Дослідження еволюції санкційних обмежень щодо Росії показало, що санкційна політика, запроваджена після 2014 року, мала значний економічний ефект, який проявлявся у зменшенні темпів економічного зростання, обмеженні доступу до міжнародних фінансових ринків, зниженні обсягів зовнішньої торгівлі та ускладненні реалізації енергетичних проектів. Проте, політичний ефект цих заходів на прийняття рішень російським керівництвом виявився обмеженим, що свідчить про необхідність комплексного підходу до стримування агресії, який поєднує економічні, дипломатичні та військові інструменти. Аналіз механізмів обходу санкцій засвідчив, що Росія активно

використовує різні стратегії мінімізації їхнього впливу, включно з перенаправленням торгівлі через країни-посередники, розвитком внутрішнього виробництва та адаптацією фінансових потоків, що створює додаткові виклики для міжнародної спільноти та підкреслює необхідність удосконалення санкційної політики та посилення її цільової спрямованості.

Дослідження антисанкційної політики Російської Федерації підтвердило, що керівництво держави активно залучає широкий спектр стратегій для зниження впливу обмежувальних заходів, включно з розробкою програм імпортозаміщення, залучення третіх держав для продовження торгівлі, використання тіньових схем для обходу технологічних санкцій. Для міжнародного співтовариства це наголошує на важливості постійного моніторингу та вдосконалення санкційного режиму.

Розглядаючи ступінь ефективності політики коаліції у протидії російській агресії вдалося встановити наступне: 1). в економічному вимірі санкційна політика має значні успіхи, зокрема зниження темпів економічного зростання, утиск зовнішньої торгівлі, обмеження доступу до світових фінансових ринків; 2). санкції суттєво обмежили доступ Росії до передових технологій та стратегічних ресурсів, що негативно позначилося на військово-промисловому комплексі агресора; 3). політичного ефекту впливу на прийняття стратегічних рішень керівництвом РФ поки досягти не вдалося, зокрема через все ще широку підтримку дій влади серед населення. Отже, важливо надалі працювати над довгострокою перспективою підвищення ефективності санкційної політики.

Україна щодна робить значний внесок у формування, здійснення та посилення санкційної політики Заходу через інформаційну діяльність та надання аналітичних матеріалів, спрямованих на підвищення обізнаності міжнародної спільноти щодо впливу санкцій і необхідності їх подальшого посилення. Крім того, українська сторона проводила активну дипломатичну роботу щодо координації зусиль світової спільноти, систематично ініціювала

та пропонувала конкретні заходи щодо розширення санкційних обмежень та сприяла протидії обходу санкцій.

Особлива увага у дослідженні була приділена цифровому середовищу як інструменту гібридної війни. Діяльність проросійських бот-мереж у таких соціальних медіа, як Twitter (X) та TikTok, продемонструвала високу ефективність у поширенні інформаційних наративів про «миротворчість» російського керівництва, мобілізаційні заходи та дискредитацію української влади. Контент-аналіз показав, що такі наративи впливають на когнітивні, емоційні та поведінкові реакції аудиторії, формуючи негативне ставлення до українських інституцій та послаблюючи довіру до державної влади. Це свідчить про необхідність посилення цифрової стійкості та розвитку механізмів протидії інформаційній агресії, включно з підвищенням медіаграмотності населення, активною роботою інформаційних центрів та використанням технологій верифікації контенту. Виявлено, що успішна протидія інформаційним кампаніям супротивника потребує координації дій на національному та міжнародному рівнях, що включає співпрацю державних інституцій, експертних груп і міжнародних організацій для швидкого реагування на загрози та обмеження їхнього поширення.

Загалом результати дослідження підтверджують, що сучасна система стримування державної агресії повинна бути багатовекторною та інтегрувати економічні, політичні та інформаційні інструменти, одночасно спираючись на міжнародну координацію та синхронну взаємодію партнерів для досягнення максимального ефекту. Встановлено, що ефективність санкційної політики безпосередньо залежить від її адаптивності до умов економічних, технологічних та політичних змін у державі-агресорі, а також від здатності міжнародної спільноти оперативно реагувати на спроби обходу обмежень. Практичне значення роботи полягає у тому, що сформовані на її основі висновки та пропозиції можуть бути використані для розробки стратегій посилення національної та колективної безпеки, підвищення стійкості економіки та інформаційного простору України до зовнішніх загроз, а також

для зміцнення механізмів міжнародного стримування агресії в умовах сучасної гібридної війни. Таким чином, проведене дослідження не лише систематизує наявні знання щодо економічних та інформаційних аспектів санкційної політики, а й демонструє практичну значущість інтегрованого підходу до забезпечення безпеки держави в умовах комплексної агресії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. В России взят курс на импортозамещение. URL: <https://web.archive.org/web/20251023165856/https://25.hse.ru/2014/barsukova>
2. Замість McDonald's у Росії відкрили мережу "Вкусно и точка". kiev.vgorode.ua. URL: <https://kiev.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/a1209410-zamist-mcdonalds-u-rosiji-vidkrili-merezhu-vkusno-i-tochka>
3. Закон про контроль за іноземними активами (Trading with the Enemy Act, TWEA). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/2-3/89>
4. Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (IEEPA). URL: <https://www.congress.gov/crs-product/R45618>
5. Карлюга Є. К. Поняття санкцій в доктрині міжнародного права. *Правова держава*. 2024. № 54 : До 25-річчя журналу. С. 152–163. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.54.304889>.
6. Кузوما О., Нагачевська Т., Богачук О. Квантифіковане та експертне оцінювання ефективності міжнародних фінансових санкцій проти РФ. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2023. № 2(223). С. 74–83. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2023/223-2/10>.
7. Міжнародні санкції, запроваджені через анексію Криму як інструмент впливу на Росію. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c1666bbd-bf43-4eb1-b577-f2d43d2ad71e/content>
8. Орбан лякає Євросоюз війною через використання заморожених активів РФ. *Pravda.ua*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/10/28/8004783/>
9. Положение о Правительственной комиссии по импортозамещению. URL: <http://static.government.ru/media/files/gP7IKCc3BsBTtEQuYjUxArQ28Dr3oyA3.pdf>

10. Поливач Р. О. Класифікація та механізми застосування міжнародних економічних санкцій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87. Ч. 4. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/325705/315593>
11. Рада ЄС продовжила санкції проти Росії від 2014 року – через анексію Криму. *ZN.ua*. URL: <https://zn.ua/ukr/europe/rada-jes-prodovzhila-diju-antirosijskikh-sanktsij-shchodo-aneksiji-krimu.html>
12. Русал Дерипаски знайшов ще одне джерело сировини після втрати заводу в Україні. *NV*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/rusal-deripaski-znayshov-shche-odne-dzherelo-sirovini-pislya-vtrati-zavodu-v-ukrajini-50498006.html>
13. Санкції проти РФ: між ефективністю та ілюзіями. *Український інститут майбутнього*. 2023. URL: <https://uifuture.org/reports/dopovid-sankciyi-proti-rf-mizh-efektivnistyu-ta-ilyuziyami/>
14. Санкції щодо Росії працюють, але є можливості для їх посилення. *Офіс Президента України*. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/sankciyi-shodo-rosiyi-pracyuyut-ale-ye-mozhливosti-dlya-yih-81677>
15. Санкції: огляд аналітики. *Ukrainer*. URL: <https://www.ukrainer.net/sankcii-ohliad/>
16. Седляр Ю. О. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 132. С. 18–26.
17. Соловйов у жіночому одязі: у мережі «гуляють» фото молодшого сина пропагандиста. *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/russianworld/danilo-solovyov-u-merezhi-z-yavilisya-foto-sina-propagandista-z-manikyurom-12144039.html>
18. Статистика центрального банку россии. *Мониторинг предприятий*. 2023. URL: <https://www.cbr.ru/dkp/mp/>
19. У банках Індії копичаться рупії за нафту і РФ не може їх вивести – економіст Ус. *Espresso.tv*. URL: <https://espreso.tv/ekonomika-na-rakhunkakh->

kompaniy-rf-v-indiyskikh-bankakh-kopichatsya-rupii-i-ikh-ne-mozhut-vivesti-z-kraini-ekonomist-us

20. Управління змінами в санкційній політиці проти Росії: досвід України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2023. № 2. С. 126–139.

21. Фонд «Свободная Россия». Після вторгнення Росії в Україну США ввели більше 6 400 санкцій, третя всіх світових... *Facebook*. 8 верес. 2025. URL: <https://www.facebook.com/freerussiahouse/posts/1080718857481118>

22. Що заважає ефективності західних санкцій проти Росії. *Центр оборонних стратегій*. URL: <https://cpd.gov.ua/articles/shho-zavazhae-efektyvnosti-zahidnyh-sankcij-proti-rosiyi/>

23. Як Росія продовжує імпортувати компоненти для військового виробництва. *KSE Institute*. 26 січ. 2024. URL: <https://sanctions.kse.ua/yak-prodovzhuje-importuvaty-komponenty-dlya-vijskovogo-vyrobnytstva/>

24. 68 % українців вважають санкції Заходу проти Росії неефективними. *RazomWeStand*. 2025. URL: <https://razomwestand.com/uk/68-ukrayincziv-vvazhayut-sankcziyi-zahodu-proti-rosiyi-neefektivnimi-zaklik-do-dij-staye-guchnishim>

25. A North Korean Sanctions Evasion Typology: Use of Complex Ownership Structures. *CRDFGLOBAL*. April 2022. URL: https://insights.crdfglobal.org/hubfs/Whitepapers/Kharon_DPRK_2022%20Whitepaper.pdf

26. An Environmental Perspective: Are Sanctions Against Russia Working — and If Not, Why Not? *UWEC Work Group*. 2023. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/an-environmental-perspective-are-sanctions-against-russia-working-and-if-not-why-not/>

27. Bali M., Rapelanoro N., Lincoln F., Pratson L. Sanctions effects on Russia: A possible sanction transmission mechanism? *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2024. April. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09578-w>.

28. Bergmann J., Romanyshyn I. Preference convergence, functional pressure and supranational entrepreneurship: explaining the launch and design of the EU's military assistance mission to Ukraine. *European Security*. 2025. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1080/09662839.2025.2506515>
29. Bremer I. EU sanctions North Korean general for role in Russia's war on Ukraine. *NK News*. October 24, 2025. URL: <https://www.nknews.org/2025/10/eu-sanctions-north-korean-general-for-role-in-russias-war-on-ukraine>
30. Caetano J., Galego A., Caleiro A. On the Determinants of Sanctions Effectiveness: An Empirical Analysis by Using Duration Models. *Economies*. 2023. № 11(5). DOI: <https://doi.org/10.3390/economies11050136>.
31. Chavan J. The Effectiveness of Economic Sanctions: A Comparative Analysis of South Africa and Russia. April 11, 2024. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5632450>.
32. CILEx Regulation. Sanctions Risk Assessment 2024. *CILEx Regulation Limited*. 2024. URL: <https://cilexregulation.org.uk/wp-content/uploads/2023/04/Sanctions-Risk-Assessment-2024-SB.pdf>
33. Council of the European Union. Chemical weapons sanctions. 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/01/21/chemical-weapons-the-eu-places-nine-persons-and-one-entity-under-new-sanctions-regime/>
34. Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 833/2014. 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0833>
35. Council Regulation (EU) No 833/2014 of 31 July 2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. Eur.lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0833>
36. Davydov V. Vladimir Putin's war machine may finally be running out of fuel. *Atlantic Council*. 21 October 2025. URL:

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/vladimir-putins-war-machine-may-finally-be-running-out-of-fuel>

37. Demarais A. Sanctions on Russia are working. Here's why. *Foreign Policy*. December 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/12/01/ukraine-russia-sanctions-economy-war-putin-embargo-technology-financial-energy/>

38. Economics Observatory. Sanctions effectiveness: what lessons three years into the war on Ukraine. 2025. URL: <https://economicsobservatory.com/sanctions-effectiveness-what-lessons-three-years-into-the-war-on-ukraine>

39. EEAS Press Team. Ukraine: The High Representative, together with the European Commission submits proposals for 12th package of sanctions against Russia. *European Union External Action*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ukraine-high-representative-together-european-commission-submits-proposals-12th-package-sanctions_en

40. Epifanova E. Tech sanctions against Russia. Turning the West's assumptions into lessons. DGAP Analysis. 2023. URL: <https://dgap.org/en/research/publications/tech-sanctions-against-russia>

41. Ermakova Y.M., Larin S.N., Khrustalev O.E. Russian military-industrial complex: development under sanctions restrictions. *Экономика и бизнес: теория и практика*. 2021. URL: <https://sciup.org/russian-military-industrial-complexdevelopment-under-sanctions-restrictions-170190122>

42. Impact of sanctions on the Russian economy. *European Council / Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/>

43. Erausquin G. S. The EU paradox with tackling sanctions circumvention. *Euractiv*. 2023. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-eu-paradox-with-tackling-sanctions-circumvention/>

44. EU adopts 17th package of sanctions against Russia. *European Commission*. 20 May 2025. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/eu-adopts-17th-package-sanctions-against-russia-2025-05-20_en

45. EU adopts 19th package of sanctions against Russia. *European Commission*. 23 October 2025. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/eu-adopts-19th-package-sanctions-against-russia-2025-10-23_en

46. EU proposes using frozen Russian assets or borrowing to give Ukraine 90 bln euros / Julia Payne, Lili Bayer, Andrew Gray. Reuters. December 3, 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/european-commission-move-ahead-with-proposal-use-russias-frozen-assets-ukraine-2025-12-02/>

47. EU sanctions against Iran. *European Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-iran/>

48. EU sanctions against Russia explained. *European Council*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia/>

49. Executive Order Authorizing the Implementation of Certain Sanctions Set Forth in the Countering America's Adversaries Through Sanctions Act. September 20, 2018. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/Executive-Order-13849-.pdf>

50. Dombey D. France and Germany detain Russian oligarch superyachts. *Financial Times*. 2022 URL: https://www.ft.com/content/2c2552db-b235-46d1-8801-bc15836a310d?utm_source=chatgpt.com

51. Our Experience with Russia Holds Lessons for Future Sanctions. *Financial Times*, February 27, 2024. URL: <https://www.ft.com/content/784eae1d-1fb8-455b-b3d3-2ddc4715499d>.

52. Fouad K. The Russian Oilban: Reassessment of the effectiveness of sanctions. *European Journal on Criminal Policy and Research*. May 2024. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09583-z>.

53. G7 Updated Guidance on Preventing Russian Export Control and Sanctions Evasion. *Comsure*. 25 September 2024. URL:

<https://www.comsuregroup.com/news/g7-updated-guidance-on-preventing-russian-export-control-and-sanctions-evasion>

54. Gentilini U., Felbermayr G., Heider K. et al. On the effectiveness of the sanctions on Russia: New data and new evidence. *CEPR VoxEU*. 2025. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/effectiveness-sanctions-russia-new-data-and-new-evidence>

55. Gomzin S. Cryptosecurity. *Crypto Basics*. September 2022. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4842-8321-9_4.

56. Guidance. Countering Russian sanctions evasion – guidance for businesses. Government of the United Kingdom. 4 August 2025. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/countering-russian-sanctions-evasion-and-circumvention/countering-russian-sanctions-evasion-guidance-for-exporters>

57. Gutmann J., Neuenkirch M., Neumeier F. Do China and Russia undermine Western sanctions? Evidence from DiD and event study estimation. *Review of International Economics*. 2023. Vol. 32. Iss. 1. P. 132–160. DOI: <https://doi.org/10.1111/roie.12716>.

58. Head of the President's Office: Yermak-McFaul International Expert Group presents new action plan to enhance sanctions against Russia. *ВІСНИК*. 26 April 2023. URL: <https://uatv.ua/en/head-of-the-president-s-office-yermak-mcfaul-international-expert-group-presents-new-action-plan-to-enhance-sanctions-against-russia/>

59. Iakymchuk N. Sanctions as a legal phenomenon in the law of Ukraine and international standards of their application. *Конституційно-правові академічні студії*. 2021. Вип. 1. С. 76–83. DOI: <https://doi.org/10.24144/2663-5399.2021.1.08>.

60. International sanctions on Iran: Overview of the main regimes and recent events. Think Tank / *European Parliament*. 26 September 2025. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2025\)777928](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)777928)

61. International Working Group on Russian Sanctions Prepared New Proposals for Increasing Pressure on the Russian Federation to Agree to a Ceasefire. Presidential Office / *President of Ukraine*. 16 September 2025. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/mizhnarodna-robocha-grupa-shodo-sankcij-proti-rosiyi-pidgotu-100177>

62. Introduction of sanctions against parliamentarians. Report | Doc. 13944. *PACE-APPS*. 11 January 2016. URL: <https://pace.coe.int/en/files/22313/html>

63. Kristoff J., Müller M., Filastò A. et al. Internet Sanctions on Russian Media: Actions and Effects. *arXiv*. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2403.05638>

64. Kravets V. Why Sanctions on Russia Are Working—and Must Continue. *German Marshall Fund of the United States*. 4 September 2025. URL: <https://www.gmfus.org/news/why-sanctions-russia-are-working-and-must-continue>

65. KSE Institute Sanctions Team. Energy Sanctions Impact Summary. *KSE Institute*. URL: <https://sanctions.kse.ua/en/energy-sanctions-impact-summary/>

66. Latest EU Sanctions Require Risk Assessments, What Does That Mean and How do You Make Them Effective? *Sanctions Advisory*. September 2024. URL: <https://sanctionsadvisory.dk/the-latest-eu-sanctions-require-risk-assessments-what-does-that-mean-and-how-do-you-make-them-effective>

67. Lexiconology Editorial. Examining the Critiques of Sanctions Effectiveness in Law. *Lexiconology*. January 28, 2024. URL: <https://lexiconology.com/critiques-of-sanctions-effectiveness/>

68. Lowery C., Ribakova E., Hilgenstock B., Meisels G. Russia Sanctions: Adapting to a Moving Target. White Paper / *Institute of International Finance*. June 2022. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2024/09/17160-BPEA-BPEA-FA24_WEB_Istkhoki-Ribakova.pdf](https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2024/09/17160-BPEA-BPEA-FA24_WEB_Istkhoki-Ribakova.pdf)

69. Lukyanova A., Zeynalov A. Russian Agricultural Industry under Sanction Wars. *arXiv*. 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2211.09205>

70. Making Putin Pay. *RDI*. Sep 17, 2023. URL: <https://rdi.org/articles/making-putin-pay/>

71. Mandate of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights: Draft. United Nations Human Rights Special Procedures. *OHCHR*. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/ucm/cfis/guiding-principles-sanctions/guiding-principles-sanctions-over-compliance-hr.pdf>

72. Mc Daniel C. Western Sanctions Are Raising Putin's War Costs. *Forbes*. 2023. URL: <https://www.forbes.com/sites/christinemcdaniel/2023/03/03/western-sanctions-are-raising-putins-war-costs/>

73. Ministry of Foreign Affairs of Japan. Measures taken by the Government of Japan against North Korea. February 10, 2016. URL: https://www.mofa.go.jp/a_o/na/kp/page4e_000377.html

74. Moeeni N. The Russia SWIFT Ban: Effects and Implications. *International Finance Review*. 2022.

75. Moeeni S. The intergenerational effects of Economic sanctions. *The World Bank Economic Review*. 2022. Vol. 36. № 2. P. 269–304. DOI: <https://doi.org/10.1093/wber/lhab024>.

76. Moiseienko A., Ziskina Y. The Impending Collapse of Russia Sanctions: The Cost of Inaction. *Royal United Services Institute*. 20 March 2025. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/impending-collapse-russia-sanctions-cost-inaction>

77. Myers E. London grad Forever? Why the UK May Never Seize Russian Assets. *Politico*. 2024. URL: <https://www.politico.eu/article/londongrad-forever-uk-never-seize-russia-assets-ukraine-war-sanctions/>

78. Nephew R. The Art of Sanctions: A View from the Field. Columbia University Press. 2017. URL:

https://www.researchgate.net/publication/330149334_The_art_of_sanctions_a_view_from_the_field

79. Niccolò Ridi, Veronika Fikfak. Sanctioning to Change State Behaviour. *Journal of International Dispute Settlement*. June 2022. Vol. 13. Iss. 2. P. 210–232. DOI: <https://doi.org/10.1093/jnlids/idad006>.

80. North Korea evades UN sanctions using crypto for weapons, raw materials: report / Agence France-Presse. *South China Morning Post*. 25 October 2025. URL: <https://www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/3330294/north-korea-evades-un-sanctions-using-crypto-weapons-raw-materials-report>

81. North Korea: EU expands sanctions against the Democratic People's Republic of Korea (DPRK) in line with UN Security Council resolution in Ukraine. *European Union External Action*. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/21474_en

82. Office of Foreign Assets Control (OFAC). Ukraine-/Russia-related Sanctions. 2018. URL: <https://ofac.treasury.gov>

83. Office of Foreign Assets Control (OFAC). Sanctions Programs and Country Information. URL: <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information>

84. Orel O., Yatskivska A., Vlasenko O. EU economic sanctions against Russia and their effectiveness. *Society and Security*. 2023. DOI:10.26642/sas-2023-1(1)-166-174

85. Out of Stock? Assessing the Impact of Sanctions on Russia's Defense Industry. *CSIS*. URL: <https://www.csis.org/analysis/out-stock-assessing-impact-sanctions-russias-defense-industry>

86. Over 1,000 Companies Have Curtailed Operations in Russia—But Some Remain. *Yale school of management*. URL: <https://som.yale.edu/story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain>

87. Portela C. Sanctions, conflict and democratic backsliding. *European Institute for Security Studies*. 2022. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_6_Sanctions.pdf

88. Portela C., Kim Olsen. Implementation and monitoring of the EU sanctions' regimes, including recommendation store in force the EU's capacities to Implement and Monitor sanctions. Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union PE 702.603. *European Parliament*. 2023. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU\(2023\)702603_EN.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU(2023)702603_EN.pdf)
89. Preble K. A., Charmaine N., Willis. How Russia Has Managed to Shake off the Impact of Sanctions – with a Little Help from Its Friends. *The Conversation*. February 29, 2024. URL: <http://theconversation.com/how-russia-has-managed-to-shake-off-the-impact-of-sanctions-with-a-little-help-from-its-friends-223632>
90. Regulation - 833/2014 - EN - EUR-Lex. *Eur.lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/833/oj/eng>
91. Reuters. Easy Russia sanctions exhausted, US allies face economic bite. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/easy-russia-sanctions-exhausted-us-allies-face-economic-bite-2022-04-06/>
92. Ribakova E. Sanctions against Russia will worsen its already poor economic prospects. *Bruegel*. 2 May 2025. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/sanctions-against-russia-will-worsen-its-already-poor-economic-prospects>
93. Ribakova E., Hilgenstock B., Meisels G., Gringel S. Market interventions: the case of U.S. sanctions on Russia. White Paper / *Institute of International Finance*. March 2022. URL: https://github.com/Eribakova/Publications/blob/main/02_19_2020_WhitePaper_Sanctions_ERibakova.pdf
94. RSIL BRIEF—JULY 2022. Understanding Global Sanctions. Categories, Application and Impact. *Research Society of International Law*. URL: <https://rsilpak.org/wp-content/uploads/2022/07/Sanctions-Designed.pdf>
95. Russia's illegal annexation of Crimea and the city of Sevastopol: EU extends sanctions for further year. *Consilium*. URL:

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/17/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-the-city-of-sevastopol-eu-extends-sanctions-for-further-year/>

96. Sanctions (Diplomatic, Economic, or Military). The Practical Guide to Humanitarian Law / Médecins Sans Frontières. URL: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/sanctions-diplomatic-economic-or-military/>

97. Sanctions. United Nations Security Council. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information>

98. Sanctions – North Korea. West of England. URL: <https://www.westpandi.com/news-and-resources/sanctions/north-korea>

99. Sandbu, M. Sanctions on Russia are working: It's the right time to tighten the screws further. *Financial Times*. 2025. URL: https://www.ft.com/content/7a5ded70-166a-4e99-9726-737f01c308a5?utm_source=chatgpt.com

100. Shagina M. Western financial warfare and Russia's de-dollarization strategy Western financial warfare and Russia's de-dollarization. *Finnish Institute of International Affairs* URL: <https://fiia.fi/en/publication/western-financial-warfare-and-russias-de-dollarization-strategy>

101. Shagina M. Why Can't the West Stop Supplying Technology for Russian Weapons? *Foreign Policy*. 2024. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/11/09/russia-sanctions-weapons-technology-exports-evasion-arms-production-missiles-chips/>

102. Shujahi F. K., Minhas A. S., Areej A. Assessing the Efficacy of Sanctions in Conflict Resolution Evolution: A Case Study of Russo-Ukraine War. *Global Foreign Policies Review*. 2024. Vol. VII. № IV. P. 29–36. DOI: [https://doi.org/10.31703/gfpr.2024\(VII-IV\).04](https://doi.org/10.31703/gfpr.2024(VII-IV).04).

103. Siegel D. From Oligarchs To Oligarchy: The Failure of U. S. Sanctions on Russia and its Implications for Theories of Informal Politics. *World Affairs*. 2022. Vol. 185. № 2. P. 249–284. DOI: <https://doi.org/10.1177/00438200221094588>.

104. Stop Doing Business with Russia. *leaverussia.org*. URL: <https://leaverussia.org/>
105. Strategic Communications. EU sanctions against Russia to stop the war in Ukraine. *European Union External Action*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-sanctions-against-russia-stop-war-ukraine_en
106. Szyszczak E. Sanctions effectiveness: what lessons three years into the war on Ukraine? *Economics Observatory*. 19 February 2025. URL: <https://www.economicsobservatory.com/sanctions-effectiveness-what-lessons-three-years-into-the-war-on-ukraine>
107. Think tank predicts major issues for Russian economy in 2025. *FREEOM*. 17 November 2024. URL: <https://uatv.ua/en/think-tank-predicts-major-issues-for-russian-economy-in-2025>
108. Transparency International. Sanctions Evasion Report. 2023. URL: <https://www.transparency.org>
109. Treasury Sanctions Cryptocurrency Exchange and Network Enabling Sanctions Evasion and Cyber Criminals. *U.S. Department of the Treasury*. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sb0225>
110. Treasury Sanctions Major Russian Oil Companies, Calls on Moscow to Immediately Agree to Ceasefire. *U.S. Department of the Treasury*. October 22, 2025. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sb0290>
111. Treaty on European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu/sign>
112. Types of Sanctions. UNSanctionsApp: An Interactive Database of UN Sanctions. URL: <https://unsanctionsapp.com/types-of-sanctions>
113. U.S. Department of the Treasury. Sanctions Programs and Information. 2022. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions>
114. Ukraine Calls on EU to Lead Global Sanctions to Halt Russia's War. *Economic Security Council of Ukraine*. 27 May 2025. URL: <https://reb.org.ua/en/news/u-bryusseli-prezentuvali-bilu-knigu-shho-zaklikaje-jes-stati-liderom-sankciinogo-tisku-na-rf-zadlya-pripinennya-viini-v-ukrayini-2kg052>

115. Ukrainian Prism: Foreign Policy 2023. Analytical study / *Foreign Policy Council «Ukrainian Prism»*. Representation of the Friedrich-Ebert-Stiftung in Ukraine. Kyiv : Vistka LLC, 2024. 320 p.

116. UN Charter Chapter VII. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

117. United Nations and Apartheid Timeline 1946-1994. *South African History Online*. 1 September 2023. URL: <https://sahistory.org.za/article/united-nations-and-apartheid-timeline-1946-1994>

118. United Nations S/RES/1718(2006). *Security Council*. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/1718%20\(2006\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1718%20(2006))

119. United Nations S/RES/2270 (2016). *Security Council*. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/2270\(2016\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2270(2016))

120. United Nations S/RES/2371 (2017). *Security Council*. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/2371%20\(2017\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2371%20(2017))

121. United Nations S/RES/2375 (2017). *Security Council*. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/2375%20\(2017\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2375%20(2017))

122. Why and How the West Should Seize Russia's Sovereign Assets to Help Rebuild Ukraine. *Working Group Paper #15 / The International Working Group on Russian Sanctions*. September 4, 2023. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sanctions.kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/workingpaper15_-_confiscating-reserves_09-04-23.pdf